

АНОТАЦІЯ

Змисля М.В. Організаційно-методичні та практичні аспекти обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості.

Кваліфікаційна робота зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування», СНАУ, Суми. 2022. – Рукопис.

В роботі розглянуто організаційні, методичні та практичні аспекти організації обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості на прикладі ТОВ Агорофірма «Хвиля» Краснопільського району Сумської області. Проведений аналіз наукових досліджень та публікацій дозволив встановити, що дебіторська заборгованість, відноситься до непохідних фінансових активів. З метою встановлення наукового інтересу до питань виникнення дебіторської заборгованості та її оптимізації, автором було здійснено спробу провести аналіз активності пошукових запитів в мережі Інтернет за тематикою дослідження. Відносно питань управління дебіторською заборгованістю, за допомогою бібліометричного аналізу досліджено терміни «receivables» та «management». В роботі виходячи із практичного досвіду та опрацювання доступних публікацій в мережі Інтернет було узагальнено актуальні проблеми пов'язані з обліком дебіторської заборгованості, запропоновано шляхи удосконалення.

Від ефективності діючої на підприємстві системи управління, а облік є складовим елементом системи, залежить функціонування кредитної системи базового підприємства. Якісне інформаційне забезпечення дебіторської заборгованості надає можливість оперувати актуальною та своєчасною інформацією щодо стану заборгованості на дату балансу, здійснювати моніторинг, проводити аналіз динаміки в розрізі видів заборгованості. В рамках написання кваліфікаційної роботи був проведений моніторинг програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського обліку. Так, було визначено найбільш популярні програми автоматизації та надані відповідні рекомендації для впровадження на підприємстві.

Розкрито організаційні та практичні сторони внутрішнього контролю, як процесу за допомогою якого, здійснюється постійний вплив на об'єкти через відслідковування відхилень та корегування управлінських рішень задля приведення фактичного стану об'єктів до бажаного.

Ключові слова: довгострокова дебіторська заборгованість, облік, інформаційне забезпечення, облікова політика, внутрішній аудит

SUMMARY

Zmyslia M.V. Organizational, methodical and practical aspects of accounting and auditing of long-term receivables.

Qualification work on specialty 071 «Accounting and taxation», SNAU, Sumy. 2022. - Manuscript.

The paper examines the organizational, methodical and practical aspects of the organization of accounting and auditing of long-term receivables on the example of Agrofirma «Hvylya» LLC of the Krasnopil district of the Sumy region. The analysis of scientific research and publications made it possible to establish that receivables belong to non-derivative financial assets. In order to establish a scientific interest in the issues of accounts receivable and its optimization, the author made an attempt to analyze the activity of search queries on the Internet on the subject of the study. Regarding the issues of receivables management, the terms «receivables» and «management» were studied with the help of bibliometric analysis. In the work, based on practical experience and processing of available publications on the Internet, the current problems related to the accounting of receivables were summarized, ways of improvement were proposed. The functioning of the credit system of the base enterprise depends on the effectiveness of the management system operating at the enterprise, and accounting is a component of the system. High-quality information support of receivables provides an opportunity to operate with relevant and timely information on the state of debt as of the balance sheet date, to monitor, and to analyze the dynamics of the types of debt. As part of the writing of the qualification work, the monitoring of accounting automation software was carried out. Thus, the most popular automation programs were determined and appropriate recommendations for implementation at the enterprise were provided. The organizational and practical aspects of internal control are revealed, as a process by means of which a constant influence on objects is carried out by monitoring deviations and correcting management decisions in order to bring the actual state of objects to the desired one.

Keywords: long-term receivables, accounting, information support, accounting policy, internal audit

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ	10
1.1 Дебіторська заборгованість, об'єкт обліку та економічна категорія	10
1.2 Інформаційне та законодавчо-нормативне забезпечення обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості	12
1.3 Актуальні питання обліку та аудиту розрахунків з дебіторами	16
РОЗДІЛ 2 СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ	21
2.1 Організаційно-економічна характеристика об'єкта дослідження	21
2.2 Оцінка стану обліку довгострокової дебіторської заборгованості	29
2.3 Напрями вдосконалення організації обліку довгострокової дебіторської заборгованості	38
РОЗДІЛ 3 АУДИТ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ДОВГОСТРОКОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	49
3.1 Організаційно-методичні аспекти функціонування служби внутрішнього аудиту	49
3.2 Роль аналітичних процедур при здійсненні внутрішнього аудиту	55
3.3 Оцінка ефективності заходів контролю	60
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Сьогодні бухгалтерський облік та внутрішній аудит для підтвердження своєї цінності для підприємств потребує переходу на якісно новий рівень. Керівництво очікує від підрозділів внутрішнього аудиту дій на випередження у розбудові потенціалу підприємства за рахунок аналітичних висновків і конструктивних рекомендацій. Не секрет, що, внутрішній аудит додає вартості підприємству, в першу чергу, коли орієнтований на попередження негативних подій, забезпечуючи при цьому об'єктивне підтвердження достовірності інформації і надаючи уявлення про результативність та ефективність процесів управління ризиками, внутрішнього контролю та системи управління.

При цьому цінність та довіра до внутрішнього аудиту збільшуються, коли внутрішні аудитори є проактивними, а їхні оцінки містять нові погляди та враховують майбутні ризики. Тому сьогодні ефективність внутрішнього аудитора визначається не швидкістю оперування величезними масивами інформації, зібраної «вручну», а здатністю критично мислити, застосовувати інноваційні ідеї та вчасно виявляти ризики, пропонувати ефективні шляхи вирішення наявних проблем.

Наразі чимраз частіше вміння застосовувати інструменти і техніки внутрішнього аудиту стає визначальним фактором успішного проведення внутрішнього аудиту. Адже професійні навички з інструментарію допомагають внутрішньому аудитору зібрати надійну та повну інформацію, забезпечити належну доказову базу, сформулювати висновки і рекомендації, які сприятимуть удосконаленню діяльності підприємства.

Вимоги як українських, так і міжнародних стандартів внутрішнього аудиту передбачають під час проведення внутрішнього аудиту застосування різних методів, методичних прийомів та процедур, які внутрішній аудитор обирає самостійно. Їх вибір залежить від багатьох факторів, зокрема: від об'єкта внутрішнього аудиту; цілей, яких необхідно досягти, виконавши аудиторське завдання; професійних навичок внутрішнього аудитора; наявних даних тощо.

У працях українських і зарубіжних науковців достатньо велика увага приділяється вивченню аудиторських методів, прийомів і процедур. Проте на сьогодні відсутні єдині підходи щодо визначення понять методу, його складових елементів - прийомів аудиту та аудиторських процедур. Тому на практиці досить часто вітчизняні та зарубіжні фахівці не відрізняють методи від прийомів внутрішнього аудиту, а їх, своєю чергою, від аудиторських процедур, вважаючи, що це одне й те саме.

Серед науковців які присвятили свої наукові праці вивченню об'єкта дослідження слід відмітити: Тирінова А.В., Боярко І.М., Yeliseyeva, O., Belozertsev, V, Aggarwal, K., Tyagi, A. K., Даниленко А.С., Варченко О.М., Свиноус І.В., Мулик Т.О., Томчук О.Ф., Попову В.Д., Пугаченко О.Д., Кононенко Л.В., Сисоліну Н.П., Юрченко О.В., Степаненко О.І., Дубовик М.Ф.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри обліку і оподаткування Сумського національного аграрного університету за темою «Теоретико - методологічні та практичні аспекти організації обліку і оподаткування на підприємствах аграрного сектору економіки» державний реєстраційний номер 0119U102486.

Мета та завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження та подальший розвиток організаційно-методичних засад та практичних напрацювань щодо обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості сільськогосподарських підприємств.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання: визначити понятійну сутність та дослідити дебіторську заборгованість, як об'єкт обліку та економічну категорію; дослідити й обґрунтувати інформаційне та законодавчо-нормативне забезпечення обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості; виокремити актуальні питання обліку та аудиту розрахунків з дебіторами та шляхи їх вирішення; здійснити діагностику фінансово-економічної діяльності об'єкта дослідження; провести оцінку стану обліку довгострокової дебіторської заборгованості та виявити недоліки;

розробити конкретні пропозиції по вдосконаленню організації обліку довгострокової дебіторської заборгованості; дослідити організаційно-методичні аспекти функціонування служби внутрішнього аудиту; визначити місце і роль аналітичних процедур при здійсненні внутрішнього аудиту; здійснити оцінку ефективності заходів контролю.

Об'єктом дослідження визначено процеси обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості.

Предметом дослідження є організаційно-методичні та практичні аспекти обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження послужили системно-структурний метод, який дозволив узагальнити класифікацію дебіторської заборгованості, гносеологічний метод застосовано для уточнення та поглиблення змісту понять і категорій, загальнонаукові методи пізнання застосовано під час діагностики фінансово-економічної діяльності об'єкта дослідження, тощо.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчо-нормативна база, статистичні дані Державної служби статистики України, звітність суб'єкта господарювання, власні дослідження автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в подальшому розвитку та розробці практичних рекомендацій з удосконалення обліку та внутрішнього аудиту, як безпосередньо для товариства з обмеженою відповідальністю агрофірма «Хвиля» об'єкта дослідження, так і для інших сільськогосподарських підприємств регіону.

Практичне значення одержаних результатів. Основні організаційно-методичні та практичні розробки з удосконалення обліку та внутрішнього аудиту довгострокової дебіторської заборгованості прийняті до розгляду та майбутнього впровадження об'єктом дослідження.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. У процесі виконання наукового дослідження результати доповідалися і отримали схвалення на науково-практичній конференції.

Структура і зміст кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основної частини кваліфікаційної роботи становить 73 сторінки друкованого тексту. У роботі наведено 17 таблиць, 19 рисунків та 5 додатків. Робота містить список використаних джерел, який налічує 32 найменування на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА АУДИТ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

1.1 Дебіторська заборгованість, об'єкт обліку та економічна категорія

Поняття та визначення категорії «дебіторська заборгованість», як показують літературні наукові джерела, були закладені ще у VIII столітті до нашої ери. Безпосередньо становлення та розвиток теорії обліку розрахунків з дебіторами пов'язують із 1300-1850 роками, тобто періодом диграфічного етапу еволюції бухгалтерії.

За словами одного із засновників сучасних принципів бухгалтерії Луки Пачолі (1445-1517 р.р.), необхідно завжди дотримуватися наступних правил:

= не можна нікого вважати боржником (дебітором) без його відома, навіть, якщо це здалося б доцільним; = не можна нікого вважати довірцем (кредитором) при відомих умовах без його згоди.

Дебіторська заборгованість, відноситься до непохідних фінансових активів, які не котируються на активному фінансовому ринку, оскільки не мають фіксованого або визначеного платежу. Виходячи з цього, при формулюванні визначення категорії дебіторська заборгованість (Accounts receivable, Receivables), необхідно пам'ятати, що дебіторська заборгованість, як облікова категорія визнається фінансовим інструментом. Щоб мати чітку уяву, про дебіторську заборгованість як фінансовий інструмент, з'ясуємо, що слід вважати фінансовим інструментом.

Фінансові інструменти, це одна із надскладних ділянок бухгалтерського обліку. На сьогодні у світовій практиці бухгалтерського обліку можна виділити три основні (профільні) стандарти – IAS 32 «Financial Instruments Disclosure and Presentations», IAS 39 «Financial Instruments Recognition and Measurement» та IFRS 7 «Financial Instruments Disclosures».

Облік фінансових інструментів і відображення їх наявності та руху у звітності регламентуються не лише зазначеними стандартами, а й іншими діючими стандартами, які стосуються обліку будь-яких фінансових активів, фінансових зобов'язань та/або інструментів власного капіталу. Відповідно з параграфом 11 IAS 32 фінансовий інструмент (financial instrument) – це будь-який договір, в результаті дії якого, з однієї сторони виникають фінансові зобов'язання, з іншої – фінансовий актив.

Розвиток фінансових інструментів, обумовлює трансформацію уже традиційних відносин товарного кредитування у більш складні фінансово-господарські операції, такі як факторинг, використання інструментів заборгованості дебіторів у якості забезпечення за іншими фінансовими операціями, тощо. Враховуючи існуючі теоретичні напрацювання та реалії сучасної господарської діяльності вітчизняних підприємств, нам представляється доцільним, облікову сутність поняття (категорії) «дебіторська заборгованість» розглядати, як актив, який виникає внаслідок контрактних взаємовідносин підприємства з фізичними та юридичними особами з приводу реалізації продукції та інших господарських операцій, надає право на отримання коштів у майбутньому, відображає заборгованість на користь підприємства на дату балансу, виступає інструментом фінансової діяльності підприємства.

Якщо розглядати дебіторську заборгованість з економічної точки зору - то це актив, а з юридичної точки зору – це право на отримання економічної вигоди, тобто право на отримання постачальником плати, за щось. З метою забезпечення достатніх умов управління власним майном, суб'єкт повинен поєднувати економічний та юридичний підхід, поряд з цим він повинен вміти розрізняти у своїй підприємницькій діяльності економічний та юридичний зміст дебіторської заборгованості.

Механізм управління – це своєрідний спосіб керування справами, де взаємопов'язані методи, засоби та принципи, що забезпечує ефективну реалізацію цілей управління. На сьогодні маючи достатню кількість наукових публікацій, відсутня єдність поглядів науковців щодо сутності поняття «дебіторська

заборгованість», а питання управління взагалі залишаються відкритими. Це пов'язують з тим, що дебіторська заборгованість відноситься не лише до складу оборотних активів, а й до складу необоротних; дебітори – крім прав, мають і власні обов'язки; дебітори можуть заборгувати не лише кошти, а й інші активи; тощо.

В період глобальних змін та військового стану, в якому знаходиться країна, питання дебіторської заборгованості є досить актуальним, адже фінансовий стан любого суб'єкта господарювання в значній мірі залежить від наявності та ефективного управління даним видом заборгованості.

Задля забезпечення ефективного механізму управління дебіторською заборгованістю на підприємстві необхідно передбачити виконання наступних етапів управління дебіторською заборгованістю, а саме:

створення інформаційної бази, формування умов надання комерційних кредитів та процедури інкасації дебіторської заборгованості; визначення оптимального портфеля дебіторської заборгованості на основі прогнозованого обсягу реалізації; постійний моніторинг складових портфеля дебіторської заборгованості та структурування її за термінами погашення; розробка та удосконалення умов кредитування різних дебіторів з метою збільшення обсягів реалізації; оцінка можливостей рефінансування портфеля дебіторської заборгованості.

1.2 Інформаційне та законодавчо-нормативне забезпечення обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості

З метою успішного вирішення управлінських задач які стоять перед менеджментом підприємства, необхідно сформувати таке інформаційне забезпечення, яке дозволить ідентифікувати інформаційні потреби, оцінити спроможність їх фактично задовольнити за рахунок наявних облікових систем. При цьому необхідно пам'ятати, що інформація з бухгалтерських рахунків

знаходиться в загальному масиві даних системи обліку, тобто вона не ідентифікована, відносно інформаційних запитів персоналу управління.

Поділ даних на аналітичні показники, залежить від інформаційного інтересу користувачів, а класифікація об'єктів та процесів, дозволяє можливість зрозуміти їх сутність та принципи функціонування та взаємодії.

В системі управління підприємством фінансовий облік довгострокової дебіторської заборгованості здійснюється з моменту підписання договору. Відповідно складовими фінансового обліку довгострокової заборгованості є первинний, поточний та узагальнюючий облік (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Складові процесу фінансового обліку

Види фінансового обліку	Процес інформаційного забезпечення
Первинний облік	Документування господарських операцій, їх вимірювання
Поточний облік	Хронологічні та систематичні відображення господарських операцій на підставі первинних документів на рахунках бухгалтерського обліку та регістрах
Узагальнений облік	Підготовка бухгалтерської публічної звітності, контрольних аналітичних таблиць

Джерело: сформовано автором

Цивільним Кодексом України умовно, можна сказати, виділено три групи договорів, які є підставою для інформування відповідальних осіб:

- = для регулювання довгострокової дебіторської заборгованості;
- = для регулювання поточної дебіторської заборгованості;
- = для регулювання права вимоги інкасації дебіторської заборгованості.

Господарський Кодекс України, також регламентує питання договірних зобов'язань, хоча самого тлумачення (поняття) господарського договору в ньому відсутнє. Але зазначено, що «майново-господарські зобов'язання виникають на підставі господарських договорів між суб'єктами...».

Бухгалтерські записи формуються лише в момент переходу права власності на товари, підставою для здійснення яких є первинні документи.

Первинні документи для інформаційного забезпечення обліку довгострокової дебіторської заборгованості викладені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Первинні документи з обліку довгострокової дебіторської заборгованості

Назва документа	Визначення
Договір оренди	це домовленість двох сторін, за якою наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.
Акт приймання - передачі	це документ, який складається у довільній формі та посвідчує факт передачі товару від постачальника до покупця, у тому числі й постачання товару
Рахунок-фактура	це документ, що носить більше інформаційний характер. Він інформує покупця про товари (роботи), послуги, які йому пропонується оплатити.
Платіжне доручення	це розрахунковий документ, який містить доручення платника банку, здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача.
Виписка банку	це копія записів на розрахунковому рахунку в банку, яка одночасно служить також підставою для бухгалтерських записів в обліковій системі.
Прибутковий касовий ордер	це первинний документ, який застосовується для оформлення надходжень готівки до каси підприємств (юридичних осіб).
Довгостроковий вексель	це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити визначену суму грошей власнику векселя після настання строку.

Джерело: узагальнено автором

Як визначено в Положенні №88 первинний документ, це «письмові свідоцтва, що фіксують та підтверджують господарські операції.....»

В свою чергу, з метою регулювання руху письмових свідоцтв (первинних документів) як складового елементу інформаційної системи обліку на підприємстві створюється графік документообігу, а його використання та впровадження регулюється наказом власника (керівника) підприємства. При його оформленні можуть використовуватися різні форми його оформлення, головне щоб обов'язково було передбачено: перелік робіт (створення, перевірка, обробка); відповідальні особи, терміни виконання, тощо.

Графік документообігу розроблений та затверджений в установленому порядку вважається початком управлінського обліку в системі інформаційного забезпечення обліку заборгованості, оскільки його дані в частині дебіторської заборгованості готуються для внутрішніх користувачів з метою управління господарюючим суб'єктом.

Таблиця 1.3 – Перелік субрахунків для організації облікового процесу довгострокової дебіторської заборгованості

Рахунок	Назва субрахунку	Призначення субрахунку	Рахунки з якими кореспондує рахунок 18	
			за дебетом	за кредитом
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість»	181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду»	відображаються чисті інвестиції орендодавця у фінансову оренду визначену за НП(С)БО 14 «Оренда»	10, 11, 12, 31, 33, 35, 37, 69, 70, 73, 74	10, 11, 12, 14, 28, 30, 31, 33, 35, 37, 97
	182 «Довгострокові векселі одержані»	для обліку векселів одержаних на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості		
	183 «Інша дебіторська заборгованість»	для розрахунку з працівниками за виданими довгостроковими позиками, тощо		
	184 «Інші необоротні активи»	для обліку активів, використання яких, як очікується, неможливе протягом дванадцяти місяців з дати балансу		

Джерело: сформовано автором

Інструкція із застосування Плану рахунків є одним із пріоритетних нормативних актів, яким визначено порядок узагальнення інформації про наявність та рух довгострокової дебіторської заборгованості. З метою обліку дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та її погашення планується після 12 місяців з дати балансу, як для фізичних

так і юридичних осіб, визначено рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість».

Перелік субрахунків та їх призначення які використовуються для організації облікового процесу довгострокової дебіторської заборгованості подано в таблиці 1.3.

Серед законодавчих та нормативних документів основними вважаються: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НПСБО, International Financial Reporting Standards (IFRS), Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність, International Standards on Auditing (ISA), підзаконні акти галузевих міністерств (відомств) з питань первинної документації, визначення собівартості, застосування регістрів обліку, тощо.

1.3 Актуальні питання обліку та аудиту розрахунків з дебіторами

За офіційними даними, у економічно розвинених країнах світу нормальною вважають частку дебіторської заборгованості в активах підприємства близько 20 %. Як свідчать статистичні дані, фактичний розмір дебіторської заборгованості на більшості підприємств України перевищує 50 %, при цьому щорічно спостерігається зростання загальної суми дебіторської заборгованості.

З метою встановлення наукового інтересу до питань виникнення дебіторської заборгованості та її оптимізації, нами було здійснено спробу провести аналіз активності пошукових запитів в мережі Інтернет за тематикою дебіторської та кредиторської заборгованості за допомогою програмного продукту Google Trends. Інтерес пошукачів пов'язаний перш за все із сутністю самих понять «дебіторська» та «кредиторська» заборгованість та їх протилежністю, при цьому при формуванні фінансового циклу обороту активів вони потребують узгодження. Як показують результати, до дебіторської заборгованості за останні 5 років, в Україні спостерігається значно більший інтерес, це пов'язано з менеджментом підприємства, який має більшу

зацікавленість в реалізації принципів управління саме дебіторською заборгованістю (рисунок 1.1).

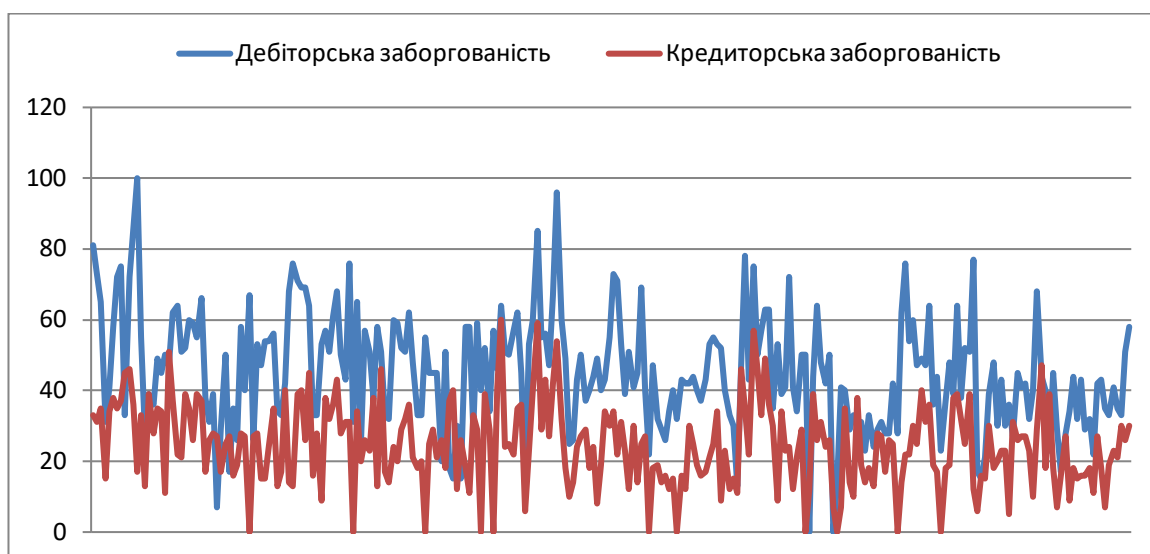

Рисунок 1.1 – Аналіз частки пошукових запитів, пов’язаних із питаннями дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства (авторська розробка).

Проведені дослідження, питань управління дебіторською заборгованістю, здійснені на основі бібліометричного аналізу термінів «receivables» та «management». Джерелом отримання інформації для аналізу була використана науково метрична база даних Scopus, а також програмний застосунок для візуалізації отриманих результатів Vos Viewer. За допомогою пошукового інструменту встановлення необхідних параметрів у Scopus, нами було відібрано близько 1300 матеріалів статей та наукових конференцій англійською мовою за період з 1991 року по 2021 рік включно.

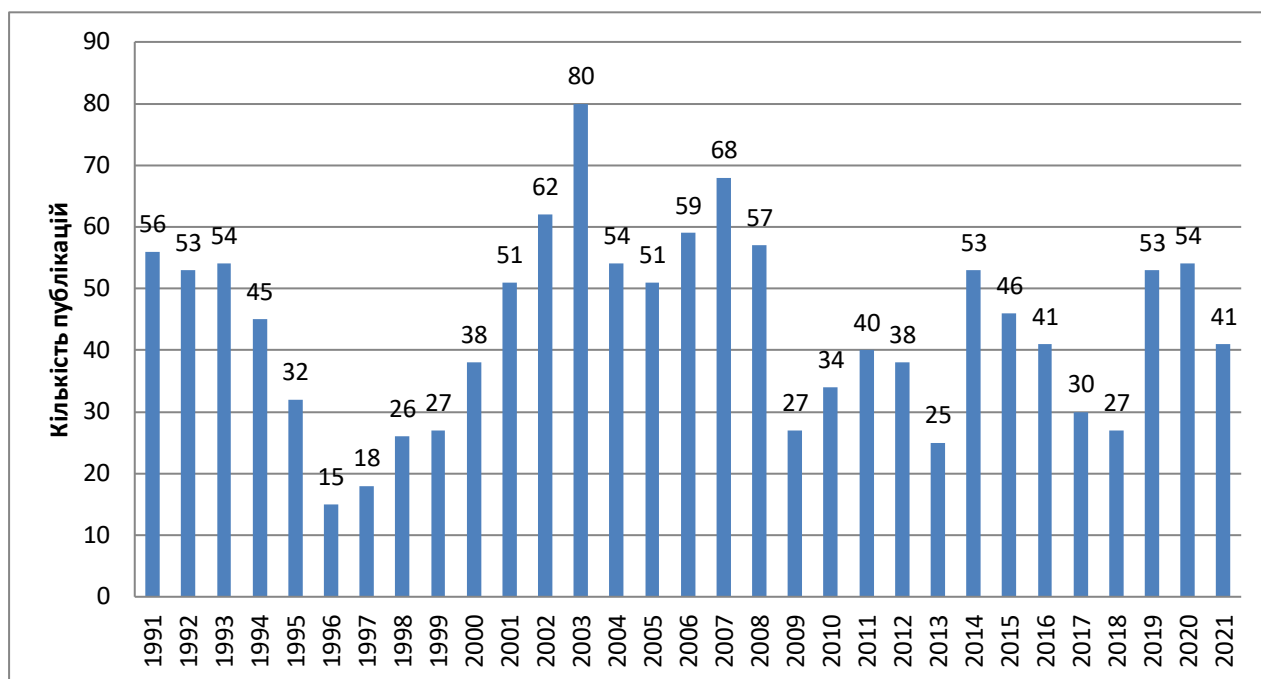

Рисунок 1.2 – Кількість публікацій за ключовими словами «receivables» та «management» у базі даних Scopus протягом 1991 – 2021 років

За допомогою гістограми розміщеної на рисунку 1.2 в динаміці ми можемо побачити публікаційну активність науковців світу за досліджуємою тематикою. Як видно з представлених даних, зростаючий або спадний тренд відсутній. Можемо виділити декілька періодів, в яких спостерігається найбільша активність досліджень, питань управління дебіторською заборгованістю. Так у 2003 році маємо 80 опублікованих праць, дещо менше у 2007 році – 68 публікацій, в 2002 році – 62 дослідження, та 2006 році – 59 робіт.

Відповідно до графіку маємо відповідно 1996 та 1997 роки, в яких публікаційна активність була мінімальною, це 15 та 18 статей.

Нами виходячи із практичного досвіду та опрацювання доступних публікацій в мережі Інтернет було узагальнено актуальні проблеми пов'язані з обліком дебіторської заборгованості (рисунок 1.3).

Рисунок 1.3 – Актуальні проблеми обліку та управління дебіторською заборгованістю

Джерело: розроблено автором

Всі зазначені питання потребують негайного вирішення на державному рівні, тому що на рівні окремо взятого підприємства їх вирішити неможливо. Якщо прив'язати дане питання до теми роботи, то відсутність розмежування між довгостроковою та поточною дебіторською заборгованістю призводить до плутанини в організації обліку. Визначення самого терміну «дебіторська заборгованість» які наведені в Загальних положеннях НП(С)БО 10, викликають здивування. Починаючи з 2010 року після введення в дію Податкового Кодексу України і на сьогодні, практично нічого не змінилося в плані узгодження та зближення, основних його положень з бухгалтерським обліком. Відносно пошуку ефективних шляхів управління дебіторською заборгованістю неможливе без вирішення проблемних питань на законодавчому рівні.

Механізм інформаційного забезпечення управління дебіторською заборгованістю розроблений та запропонований автором, представлено на рисунку 1.4.

Від ефективності діючої на підприємстві системи управління, а облік є складовим елементом системи, залежить функціонування кредитної системи базового підприємства. Якісне інформаційне забезпечення дебіторської заборгованості надає можливість оперувати актуальною та своєчасною інформацією щодо стану заборгованості на дату балансу, здійснювати моніторинг, проводити аналіз динаміки в розрізі видів заборгованості.

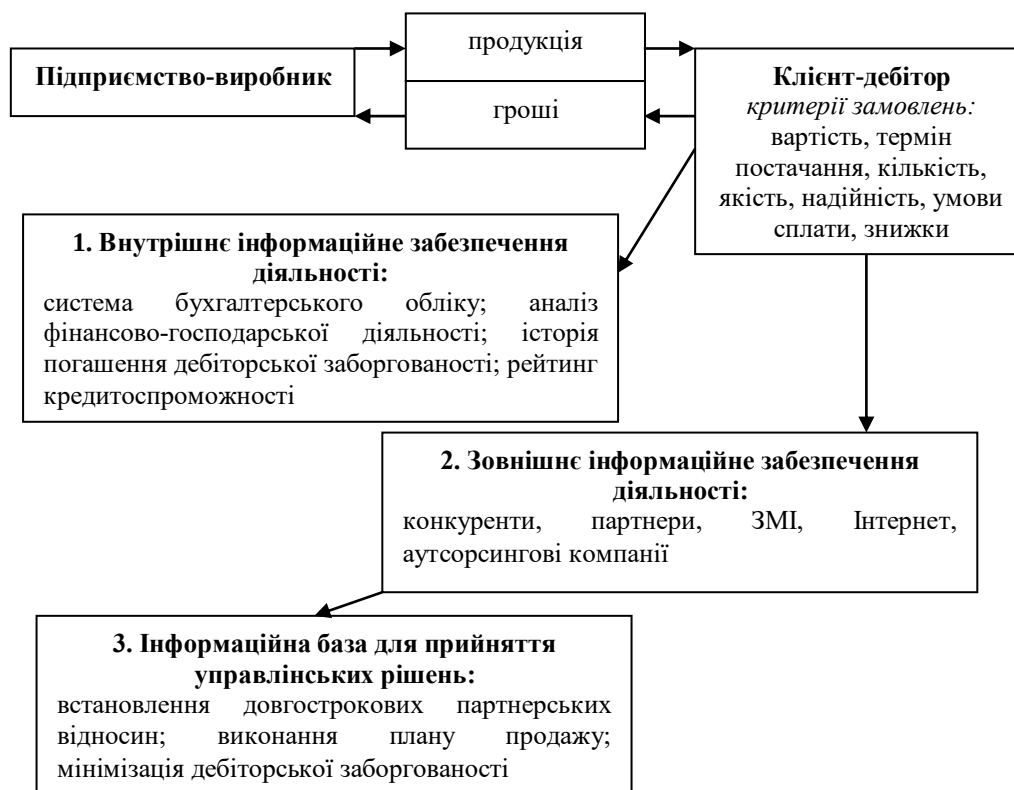

Рисунок 1.4 – Механізм інформаційного забезпечення управління дебіторською заборгованістю

Джерело: розроблено автором

Важливими джерелами, що спрямовані на забезпечення управління дебіторською заборгованістю є: первинні бухгалтерські документи, форми розрахункових операцій, оцінка та класифікація дебіторської заборгованості, наявність необхідних пояснень у примітках до річної фінансової звітності.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

2.1 Організаційно-економічна характеристика об'єкта дослідження

Об'єктом дослідження при виконанні кваліфікаційної роботи було обрано товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма «Хвиля» Краснопільського (з 2020 року Сумського району) району Сумської області. Офіційна юридична адреса підприємства: 42424, СУМСЬКА область, КРАСНОПІЛЬСЬКИЙ район, село ОСОЇВКА, провулок ЗАВОДСЬКИЙ, будинок 4. За даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР), дата державної реєстрації ТОВ АГРОФІРМИ «ХВИЛЯ» зроблена 06 червня 1995 року, код 03779538.

Засновниками товариства виступили фізичні особи, громадяни України: Демченко Іван Олександрович, Заїка Григорій Миколайович, Змисля Наталія Володимирівна.

За офіційними даними державного статистичного спостереження, станом на 22 листопада 2021 року, компанія ТОВ АГРОФІРМА «ХВИЛЯ» має наступні види діяльності: 01.11 – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур; 10.61 – виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості; 81.30 – надання ландшафтних послуг; 49.41 – вантажний автомобільний транспорт; 46.90 – неспеціалізована оптова торгівля; 16.10 – лісопильне та стругальне виробництво; 16.23 – виробництво інших дерев'яних будівельних конструкцій і столярних виробів; 10.71 – виробництво хліба та хлібобулочних виробів, виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання; 03.12 – прісноводне рибництво; 01.63 – після урожайна діяльність; 01.49 – розведення

інших тварин; 01.13 – вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів; 01.12 – вирощування рису.

Згідно з даними Держгеокадастру товариство має в своєму розпорядженні на правах власності та/або землекористування на 1 січня 2022 року 3912 га сільськогосподарських угідь, що на 192,38 га більше у порівнянні з базовим 2019 роком.

Крім землі, важливу роль в сільськогосподарському виробництві відіграють трудові ресурси та основні фонди сільськогосподарського призначення. В таблиці 2.1 показано динаміку чисельності та ефективність використання трудових ресурсів.

Таблиця 2.1 – Динаміка чисельності та використання трудових ресурсів

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відношення 2021 р. до 2019 р., %
Середньорічна чисельність працівників, осіб	125	114	112	89,6
в т.ч. жінок	55	61	43	78,2
Працівники зайняті: в рослинництві	42	25	36	85,7
тваринництві	3	3	2	66,7
Відпрацьовано одним працівником, люд.-днів	261	267	248	95,0
Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу	0,92	0,90	0,89	96,7
Річний фонд оплати праці, тис. грн.	15011,00	14403,00	23315,00	155,3

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними фінансової звітності суб'єкта дослідження

Середньорічна чисельність працівників на кінець 2021 року становить 112 осіб, що на 13 осіб або на 10,4% менше проти 2019 року. Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу коливається за трирічний період в межах 0,89-0,92. Річний фонд оплати праці працівників підприємства суттєво зріс на 8304,0 тис.

грн. або на 55,3%, це при тому що середньорічна чисельність працівників зменшилася на 13 осіб.

Для аналізу показників забезпеченості (оснащеності) підприємства основними засобами (фондами) використовують наступні показники:

фондоозброєність, тобто показник оснащеності праці виробничими основними фондами. У звітному році він досяг позначки 321,29 тис. грн. проти 245,14 тис. грн. у базисному році;

фондозабезпеченість підприємства, можна розраховувати як на 100 га сільськогосподарських угідь, так і на 1 га. Розрахунок показав, що даний показник знаходиться на високому рівні, в динаміці він коливається від 8,24 тис. грн./га до 9,19 тис. грн./га;

Таблиця 2.2 – Оснащеність фондами та ефективність їх використання

Показники	Роки			Відхилення 2021 р. до 2019 р. (+;-)
	2019	2020	2021	
Фондозабезпеченість, тис. грн./га	8,24	8,94	9,19	0,95
Фондоозброєність, тис. грн.	245,14	306,75	321,29	76,15
Фондовіддача, грн.	2,70	2,05	3,01	0,31
Фондоємкість (фондомісткість виробництва), грн.	0,37	0,48	0,33	-0,04
Рентабельність основних виробничих фондів, %	43,25	4,96	107,04	63,79 п.п.

Джерело: сформовано автором за даними річної фінансової звітності суб'єкта дослідження

Вітчизняні та зарубіжні аналітики значну увагу приділяють показнику фондовіддача, який відображає ефективність використання засобів праці. На підприємстві, що досліджується - на одиницю основних виробничих фондів виробляється від 2,70 грн. у 2019 році до 3,01 грн. у звітному 2021 році готової продукції. Фондомісткість виробництва або фондоємність, це обернений показник фондовіддачі, він показує потребу підприємства в основних виробничих фондах

щоб забезпечити виробництво одиниці готової продукції. У товаристві з обмеженою відповідальністю «Хвиля» показник фондомісткості в середньому за три роки склав 0,39 грн. Рентабельність основних виробничих фондів досяг у 2021 році рівня 107,04 відсотка.

В структурі операційних витрат товариства в розрізі визначених елементів, матеріальні затрати займають найбільшу питому вагу, близько 50 відсотків. Суттєве зростання спостерігає за елементом «Витрати на оплату праці», як ми зазначали і раніше, майже на 6 відсотків або на 8,3 млн. грн.

Таблиця 2.3 – Склад та структура операційних витрат в розрізі елементів

Стаття	Код рядка	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. до 2019 р. (+;-)
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Матеріальні затрати	2500	48115,0	51,1	46120,0	47,6	48347,0	43,9	232,0
Витрати на оплату праці	2505	15011,0	15,9	14403,0	14,9	23315,0	21,2	8304,0
Відрахування на соціальні заходи	2510	3290,0	3,5	3156,0	3,3	5041,0	4,6	1751,0
Амортизація	2515	9486,0	10,1	12901,0	13,3	13201,0	12,0	3715,0
Інші операційні витрати	2520	18255,0	19,4	20217,0	20,9	20187,0	18,3	1932,0
Разом	2550	94157,0	100,0	96797,0	100,0	110091,0	100,0	15934,0

Джерело: сформовано автором за даними річної фінансової звітності форма №2

В цілому по підприємству операційні витрати зросли на 15934,0 тис. грн. та склали у 2021 році 110091 тис. грн.

Аналізуючи склад та структуру активів товариства (таблиця 2.4), слід відмітити, що вона в повній мірі відповідає основному напрямку діяльності та спеціалізації, яка склалася. По структурі наявного майна найбільшу питому вагу займають три показники: готова продукція – 37,1%; основні засоби по залишковій вартості – 25,4% та дебіторська заборгованість за виданими авансами – 12,9%.

Таблиця 2.4 - Склад та структура активів товариства, на кінець року

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. до 2019 р. (+; -)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Нематеріальні активи (залишкова вартість)	38,0	0,0	38,0	0,0	38,0	0,0	0,0
Незавершені капітальні інвестиції	7638,0	7,6	2895,0	2,8	2414,0	1,9	-5224,0
Основні засоби (залишкова вартість)	30641,0	29,9	39300,0	38,7	32489,0	25,4	1848,0
Інші довгострокові фінансові інвестиції	615,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	-615,0
Довгострокова дебіторська заборгованість	0,0	0,0	806,0	0,8	4264,0	3,3	4264,0
Усього за розділом I	38932,0	38,1	43039,0	42,3	39205,0	30,6	273,0
Запаси	54361,0	53,1	47185,0	46,3	60301,0	47,1	5940,0
Виробничі запаси	16762,0		10286,0		8025,0		-8737,0
Незавершене виробництво	9911,0		20209,0		4484,0		-5427,0
Готова продукція	27648,0		16550,0		47583,0		19935,0
Товари	40,0	0,0	140,0	0,1	209,0	0,2	169,0
Поточні біологічні активи	4,0	0,0	4,0	0,0	4,0	0,0	0,0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	35,0	0,0	1200,0	1,2	3444,0	2,7	3409,0
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	0,0	0,0	0,0	0,0	16570,0	12,9	16570,0
Дебіторська заборгованість з бюджетом	1162,0	1,1	589,0	0,6	78,0	0,1	-1084,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	5166,0	5,2	419,0	0,4	1805,0	1,4	-3361,0
Гроші та їх еквіваленти	1349,0	1,3	6790,0	6,6	4728,0	3,7	3379,0
готівка	1,0	0,0	0,0	0,0	8,0	0,0	7,0
рахунки в банках	1348,0	1,3	6790,0	6,8	4720,0	3,7	3372,0
Витрати майбутніх періодів	14,0	0,0	618,0	0,6	881,0	0,7	867,0
Інші оборотні активи	1287,0	1,2	1965,0	1,9	1098,0	0,8	-189,0
Усього за розділом II	63378,0	61,9	58770,0	57,7	88909,0	69,4	25531,0
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	0,0	0,0	5,0	0,0	5,0	0,0	5,0
БАЛАНС	102310,0	100,0	101814,0	100,0	128119,0	100,0	25809,0

Джерело: сформовано автором за даними річної фінансової звітності форма №1

Довгострокова дебіторська заборгованість, яка виступає об'єктом дослідження в роботі за три роки, які визначені для дослідження з нуля (тобто

відсутня) у 2019 році виросла до 4264,0 тис. грн. у 2021 році. Крім цього, спостерігається зростання й по інших видах поточної дебіторської заборгованості.

Ми уже відзначали раніше, про зростання заборгованості за виданими авансами, також дебіторська поточна заборгованість по розрахунках з покупцями зросла на 3409,0 тис. грн. Лише по розрахунках з бюджетом товариство має суттєве зниження, більше ніж на 1,0 млн. грн., що є звичайно позитивом.

На нашу думку позитивним є показник «Гроші та їх еквіваленти», який поперше знаходиться на достатньо високому рівні на протязі всього періоду дослідження, враховуючи, що об'єкт відноситься до підприємств аграрної сфери.

По інших статтях Активу Балансу слід відмітити зниження показника «Незавершені капітальні інвестиції» на 5224,0 тис. грн. та інша поточна дебіторська заборгованість на 3361,0 тис. грн. Тут доцільно зазначити, що статус заборгованості може змінюватися, Поточна заборгованість має бути переведена в довгострокову, якщо по ній відстрочена дата погашення, у зв'язку з чим, дата погашення перевищує дванадцять місяців. По довгостроковій заборгованості відбувається природний процес у часі, щодо переходу до короткострокової заборгованості. Поскілки термін погашення рано чи пізно (в повному обсязі чи частково) стає менше дванадцяти місяців з дати балансу.

Звичайно в бухгалтерському обліку названі зміни на жаль не відображаються, тому що діючим Планом рахунків передбачено відображення заборгованості на рахунках за видами, а не за строками погашення.

Джерела фінансування активів товариства згідно з даними таблиці 2.5 по структурі в 2021 році 91,5 % становить «Власний капітал» проти 75,3% у 2019 році. Нерозподілений прибуток у звітному році склав на кінець року суму 116493,0 тис. грн., що на 40255,0 тис. грн. більше базисного року.

По другому розділу довгострокові кредити банків у 2020 році були погашені повністю, а інші довгострокові зобов'язання зменшилися на 1424,0 тис. грн. Поточна кредиторська заборгованість була погашена на 10545,0 тис. грн., також знизилися інші поточні зобов'язання на 3653,0 тис. грн.

Таблиця 2.5 - Склад та структура пасивів підприємства, на кінець відповідного звітної періоду

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. до 2019 р. (+; -)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Зареєстрований (пайовий) капітал	621,0	0,6	621,0	0,6	621,0	0,5	0,0
Додатковий капітал	137,0	0,2	130,0	0,1	130,0	0,1	-7,0
Нерозподілений прибуток	76238,0	74,5	77975,0	76,6	116493,0	90,9	40255,0
Усього за розділом I	76996,0	75,3	78726	77,3	117244,0	91,5	40248,0
Довгострокові кредити банків	1188,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-1188,0
Інші довгострокові зобов'язання	2444,0	2,4	1020,0	1,0	1020,0	0,8	-1424,0
Цільове фінансування	44,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-44,0
Усього за розділом II	3676,0	3,6	1020,0	1,0	1020,0	0,8	-2656,0
Короткострокові кредити банків	0,0	0,0	4821,0	4,7	0,0	0,0	0,0
Поточна заборгованість за товари, роботи, послуги	13772,0	13,5	2772,0	2,7	3227,0	2,5	-10545,0
Поточні розрахунки:							
з бюджетом	1271,0	1,2	6711,0	6,6	3399,0	2,6	2128,0
зі страхування	149,0	0,1	123,0	0,2	124,0	0,1	-25,0
з оплати праці	222,0	0,2	248,0	0,2	387,0	0,3	165,0
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	0,0	0,0	5353,0	5,3	147,0	0,2	147,0
Інші поточні зобов'язання	6224,0	6,1	2040,0	2,0	2571,0	2,0	-3653,0
Всього за розділом III	21638,0	21,1	22068,0	21,7	9855,0	7,7	-11783,0
БАЛАНС	102310,0	100,0	101814,0	100,0	128119,0	100,0	25809,0

Джерело: сформовано автором за даними річної фінансової звітності форма №1

Короткострокові кредити банків які товариство брало у 2020 році були погашені в строк.

Відповідно даних Звіту про сукупний дохід підприємства по всіх показниках спостерігається позитивна тенденція, зростання валового прибутку

відбулося майже у 2 рази, а фінансовий результат від звичайної діяльності зріс у 3 рази.

Таблиця 2.6 – Основні фінансові результати діяльності в розрізі видів діяльності

Стаття	Код рядка	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відношення 2021 р. до 2019 р. (+;-)
1	2	3	4	5	6
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	102642,0	99218,0	130301,0	27659,0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	74730,0	84296,0	79898,0	5168,0
Валовий:					
прибуток	2090	27912,0	14922,0	50403,0	22491,0
Інші операційні доходи	2120	93,0	418,0	458,0	365,0
Адміністративні витрати	2130	5379,0	7233,0	6418,0	1039,0
Витрати на збут	2150	5543,0	3748,0	2145,0	-3398,0
Інші операційні витрати	2180	3277,0	1484,0	1657,0	-1620,0
Фінансові результати від операційної діяльності:					
прибуток	2190	13806,0	2875,0	40641,0	26835,0
Інші фінансові доходи	2220	24,0	36,0	114,0	90,0
Інші доходи	2240	130,0	299,0	0,0	-130,0
Фінансові витрати	2250	418,0	395,0	840,0	422,0
Інші витрати	2270	287,0	1078,0	1397,0	1110,0
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:					
прибуток	2290	13255,0	1737,0	38518,0	25263,0
Рівень рентабельності, %	*	37,4	17,7	63,0	25,6 п.п.
Чистий:					
прибуток	2350	13255,0	1737,0	38518,0	25263,0

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними річної фінансової звітності форма №2

Рівень рентабельності виробництва у 2021 році сягнув позначки 63,0 %, проти 37,4% у базисному році. Чистий прибуток склав на кінець року 38518,0 тис. грн.

Таким чином, можна зробити узагальнення вище викладеного, товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма «Хвиля» Сумського району Сумської

області є стабільно працюючим суб'єктом господарювання, а його місце розташування та земельні угіддя підтверджують правильність обраного напрямку діяльності.

2.2 Оцінка стану обліку довгострокової дебіторської заборгованості

З метою забезпечення організації ведення бухгалтерського обліку в товаристві наказом керівника створена бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером - Герман Юлія Олександрівна.

Товариство для ведення бухгалтерського обліку використовує програму «1С: Підприємство». Система програм «1С:Підприємство» призначена для вирішення широкого спектру завдань автоматизації обліку та управління, що стоять перед сучасними підприємствами, що динамічно розвиваються. «1С:Підприємство» є системою прикладних рішень, побудованих за єдиними принципами і на єдиній технологічній платформі.

Найчастіше під терміном «програма 1С» мають на увазі поєднання платформи та прикладного рішення (Конфігурація). Прикладне рішення встановлюється на платформу. Конфігурацій багато (Бухгалтерія, Управління торгівлею тощо), а платформа одна. Розглянемо, що таке платформа і Конфігурація. Платформа - це інструмент, що виконує два завдання - розробку рішення та користувацьку роботу в програмі 1С. Без платформи 1С неможливо запустити жодну конфігурацію, водночас платформа може працювати без конфігурації. Доступ до зміни платформи має тільки сама фірма 1С, фахівець, що впроваджує, не може вносити зміни до структури програми-платформи. Загалом це виглядає так:

- = Спочатку прикладне рішення розробляються в режимі розробника (конфігуратор) - 1С містить повноцінне середовище розробку.

- = Після розробки програми заходять звичайні користувачі і користуються працями розробника - прикладним рішенням.

Конфігурація або прикладне рішення, це та частина програми 1С, яка «встановлюється» поверх платформи і служить для вирішення конкретного завдання. 1С має деякий список «типових» конфігурацій, але будь-який розробник, що має платформу, може розробляти свої конфігурації.

У ТОВ «Хвиля» використовується програма «1С:Комплексна автоматизація», це один із перших програмних продуктів, що оперує з найбільш важливими бізнес-процесами підприємства, інтегруючи функції автоматизації в єдиний інформаційний простір, що дозволяє відобразити фінансово-господарську діяльність всього підприємства, з метою комплексної оцінки ефективності його роботи та оперативного отримання інформації на основі якої можливе прийняття управлінських рішень.

Головне меню програми має три головні пункти: Документи, Довідники, Звіти. Довідники – до яких заноситься постійна інформація про товари, контрагентів, клієнтів, одиниці виміру, валюти, касу, тощо.

Інформація про контрагентів зберігається у довіднику «Контрагенти», для зручності роботи зі списком контрагентів у довіднику вони можуть бути об'єднані в групи та підгрупи, наприклад, «Постачальники», «Комітети», «Покупці» тощо. Основою взаєморозрахунків із контрагентами, як із постачальниками, і з покупцями є договір. Створені договори з контрагентами зберігаються у довіднику «Договори контрагентів», підпорядкованому довіднику «Контрагенти». Переглянути список вже оформлених договорів та оформити новий договір з контрагентом можна з елемента довідника «Контрагенти» за посиланням «Всі договори» (рисунок 2. 1).

У конфігурації «договір контрагента» це не аналог первинного документа, а інструмент, що дозволяє налаштувати особливості конкретної господарської операції.

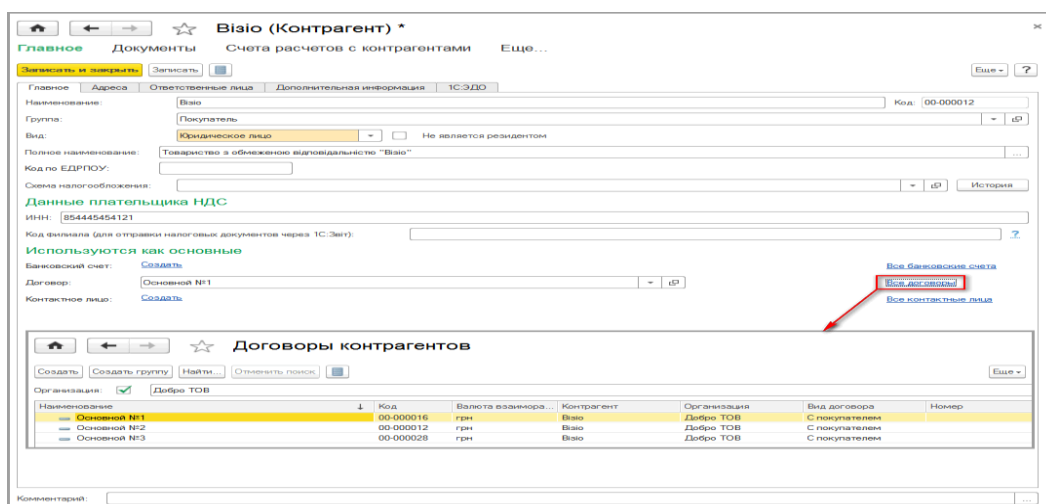

Рисунок 2.1 – Перелік договорів з контрагентами

За необхідності автоматичної підстановки у документах розрахунків із контрагентом певного договору, у картці контрагента його необхідно встановити основним. Для цього необхідно в елементі довідника «Контрагенти» у розділі «Використовуються як основні» закладки «Головне» у реквізиті «Договір» вказати договір, який автоматично підставлятиметься у всі документи (рисунок 2.2)

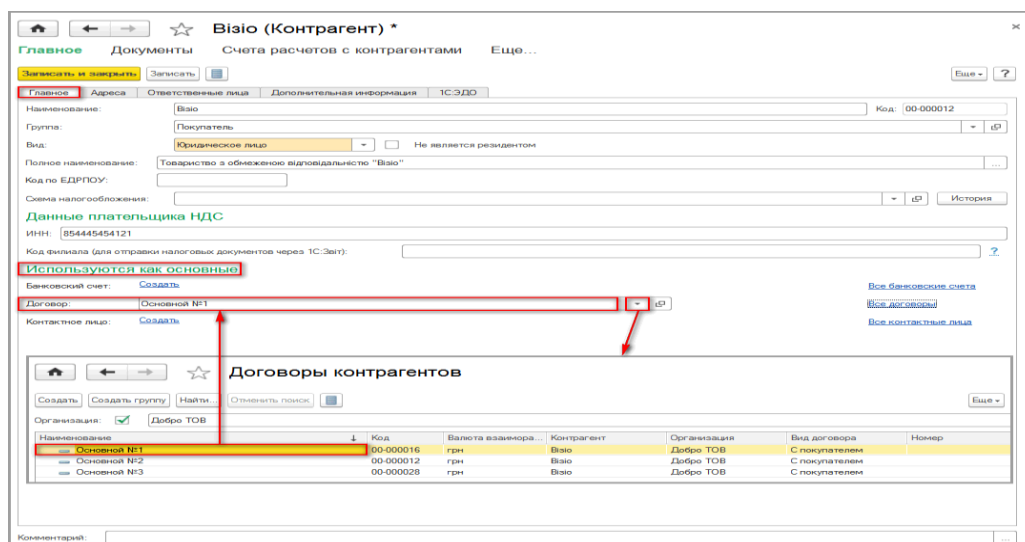

Рисунок 2.2 – Присвоєння договору статусу «Основний договір»

На закладці «Основні» договори із контрагентом заповнюються реквізити подані на рисунку 2.3. Ведення взаєморозрахунків – визначає деталізацію взаєморозрахунків, наявність та характер додаткової аналітики взаєморозрахунків:

- «за договором загалом» - під час розрахунків із контрагентом аналізується весь оборот за договором, тобто суми всіх операцій, виконуваних у межах конкретного договору, на даний момент проведення документа. «Розрахунковий документ» у разі у документах неактивний і використовується;

- «за розрахунковими документами» - при розрахунках із контрагентом аналізується оборот за договором, але у розрізі конкретного розрахункового документа.

Фактично документ розрахунків – це перший документ у рамках конкретної угоди. Для «грошових документів» як розрахунковий документ може виступати «товарний» документ і навпаки. У той самий час, й у товарних, й у платіжних документів документом розрахунків може бути рахунок на оплату, або рахунок-фактура. Якщо ж у документі немає посилання на документ розрахунків, то сам документ вважається першим документом угоди і стає «документом розрахунків» для наступних документів у межах конкретної господарської операції.

Потрібно пам'ятати, що деталізація взаєморозрахунків у розрізі розрахункових документів на рахунках розрахунків із контрагентами відображатиметься лише у разі ведення аналітичного обліку у розрізі третього виду субконто «Документи розрахунків із контрагентами». Для цього у формі «Параметри обліку» (розділ «Головне», група «Налаштування») на закладці «Розрахунки» має бути встановлений прапорець «За документами розрахунків».

Деталізація з метою бухгалтерського та податкового обліку налаштовується окремо:

- у бухгалтерському обліку – впливає на формування та залік рахунків авансів та заборгованості;

- у податковому обліку – визначення моменту розрахунку бази оподаткування ПДВ.

Рисунок 2.3 – Заповнення закладки «Основной договор із контрагентом»

Якщо для обліку ПДВ встановлено вид «За розрахунковими документами», то «перша подія» розраховуватиметься окремо в рамках кожного розрахункового документа. Встановити вид розрахунків для обліку ПДВ «за розрахунковими документами» можна лише за дотримання таких умов:

- взаєморозрахунки у бухгалтерському обліку ведуться «за розрахунковими документами»;
- прапорець «Складний облік ПДВ» вимкнено (оскільки складний податковий облік завжди ведеться лише за договором загалом).

Валюта – вибирається із довідника «Валюти». Якщо валюта відрізняється від гривні (точніше, валюти регламентованого обліку), то операції з таким контрагентом відображатимуться у двох сумах – валютній та гривневій. Облік таких операцій має вестись на спеціальних рахунках госпрозрахункового плану рахунків – з ознакою ведення валютного обліку.

Налаштування рахунків обліку розрахунків з контрагентами та параметрів обліку ПДВ, що відображаються у договорі, зберігаються у реєстрі відомостей «Рахунки розрахунків з контрагентами» (головне меню «Всі функції» - «Регістри відомостей»). Перейти до настройок рахунків з контрагентами можна безпосередньо з панелі навігації картки договору з контрагентом (рисунок 2.4).

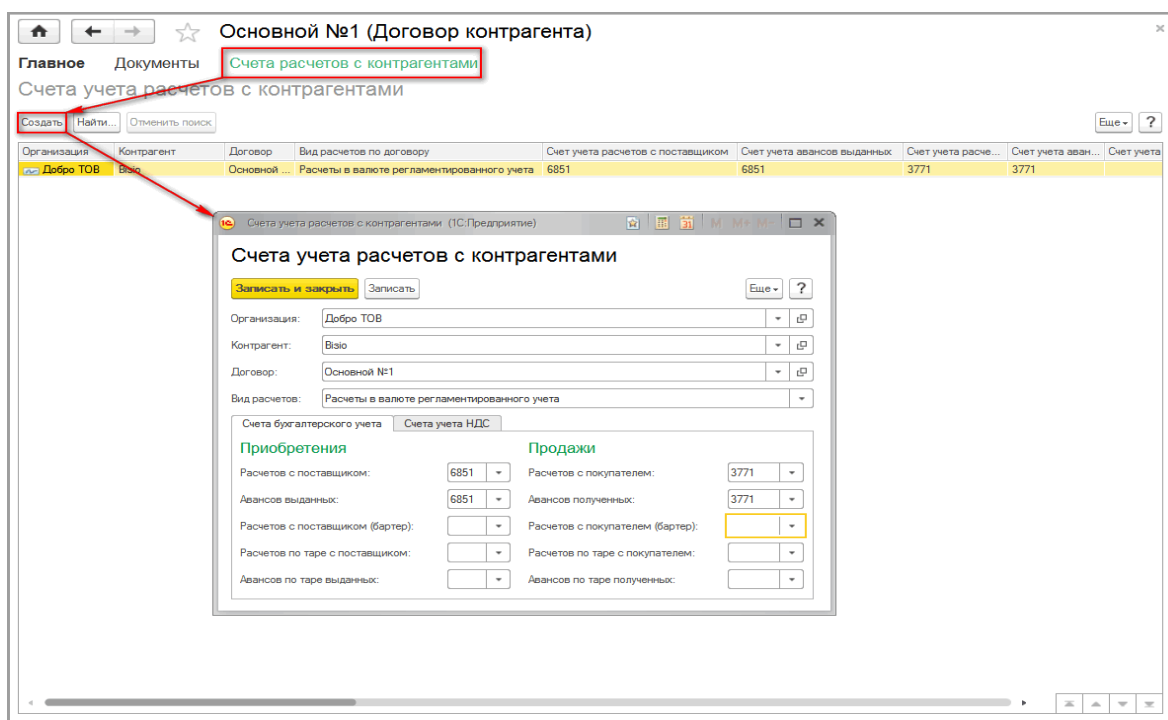

Рисунок 2.4 – Налаштування рахунків розрахунку з контрагентами безпосередньо з панелі навігації Картки договору з контрагентом.

Прикладне рішення забезпечує можливість не визначати рахунки розрахунків з контрагентами вручну при кожному заповненні документа, а підставляти відповідні значення за замовчуванням із зазначеного реєстру. У разі потреби користувач може виправити рахунки в документах.

При виконанні налаштувань параметрів обліку ПДВ є можливість встановити прапорець «Постачання основних фондів» для його автоматичного відображення при подальшому оформленні документів по даному контрагенту або договору контрагента (залежно від деталізації інформації в реєстрі відомостей «Рахунки розрахунків з контрагентами») (рисунок 2.5).

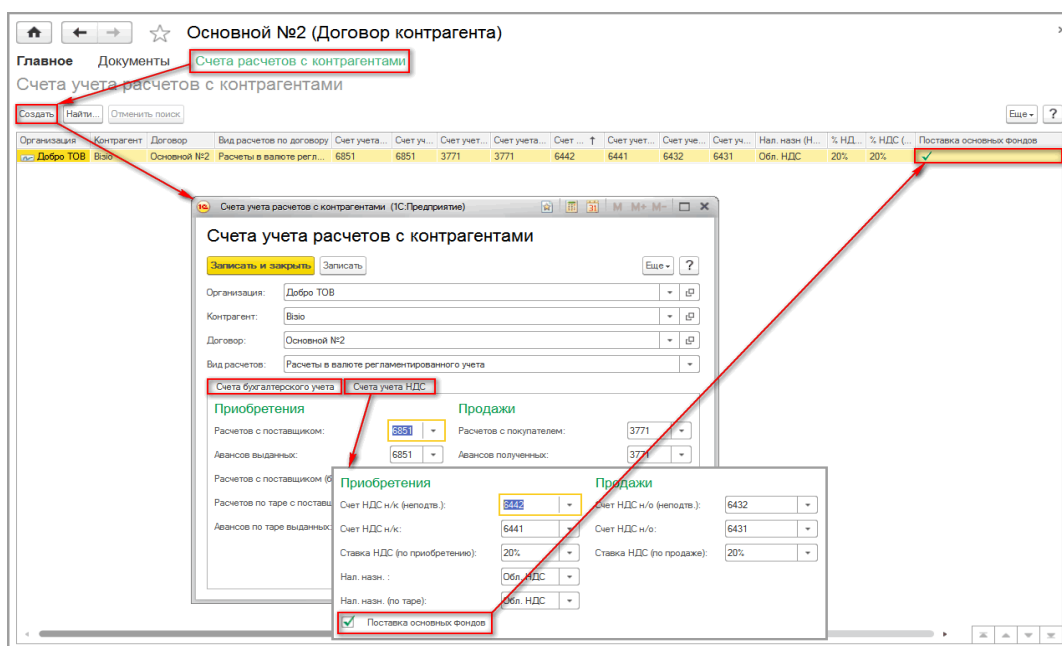

Рисунок 2.5 – Налаштування параметрів обліку ПДВ у разі поставки активів та їх відображення у реєстрі відомостей

Після того, як за договором введені документи, що відображають господарські операції, ряд параметрів стає недоступним для зміни. Йдеться про реквізити «Організація», «Валюта взаєморозрахунків», «Вид договору», «Схема розрахунків».

Хвиля						
Оборотно-сальдова відомість по рахунку 18 за 2021 р.						
Виведені дані:	БО (дані бухгалтерського обліку)					
Рахунок	Сальдо на початок періоду, грн.		Обороти за період, грн.		Сальдо на кінець періоду, грн.	
	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
18	805 000,00		4 120 000,00	660512,20	4264487,80	
Разом	805 000,00		4 120 000,00	660512,20	4264487,80	

Рисунок 2.6 – Оборотно-сальдова відомість по синтетичному рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість»

Хвиля						
Оборотно-сальдова відомість по субрахунку 183 за 2021 р.						
Виведені дані:	БО (дані бухгалтерського обліку)					
Рахунок	Сальдо на початок періоду, грн.		Обороти за період, грн.		Сальдо на кінець періоду, грн.	
Контрагенти	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
183	805 000,00		4120 000,00	660512,20	4 264 487,80	
Богданов Олександр Георгійович	97 000,00				97 000,00	
Денисенко Микола Іванович	200 000,00		2500 000,00	529 000,00	2 171 000,00	
Дорофєєв Ярослав Платонович			80 000,00		80 000,00	
Заїка Валентина Вікторівна	180 000,00				180 000,00	
Карпов Артем Володимирович	47 000,00			17 500,00	29 500,00	
Козлов Анатолій Вікторович	100 000,00				100 000,00	
Лизогуб Андрій Іванович	61 000,00			23 742,50	37 257,50	
Мащенко Кирило Петрович			100 000,00	42 866,70	57 133,30	
Романов Михайло Максимович	40 000,00			7 403,00	32 597,00	
Степаненко Олександр Вікторович	40 000,00			40 000,00		
Трофимович Віктор Степанович			1440 000,00		1 440 000,00	
Фролов Семен Олександрович	40 000,00				40 000,00	
Разом	805 000,00		4120 000,00	660 512,20	4 264 487,80	

Рисунок 2.7 – Оборотно-сальдова відомість по субрахунку 183 «Інша дебіторська заборгованість»

Програмний продукт дозволяє формувати інформаційні потоки, як в цілому по рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість», так і окремо по відповідних субрахунках (рисунки 2.6, 2.7).

Бухгалтери працюючи з програмою «1С:Звіти» повинні пам'ятати важливі принципи: = звіти представляють собою цифри в розрізі довідників; = довідники підлягають групуванню, при цьому вона може бути як простою, так і складною; = формування звітів, як і в ручному режимі, здійснюється на певну дату або за звітний період; = для полегшення роботи, існують спеціальні відбори інформації, яка потрібна для формування того, чи іншого звіту.

Інтерфейс, з яким працює адміністратор передбачає наявність стандартного меню, в якому знаходяться всі об'єкти 1С. Призначення даного Спеціального меню, дозволяє одразу відкрити будь-який наявний документ.

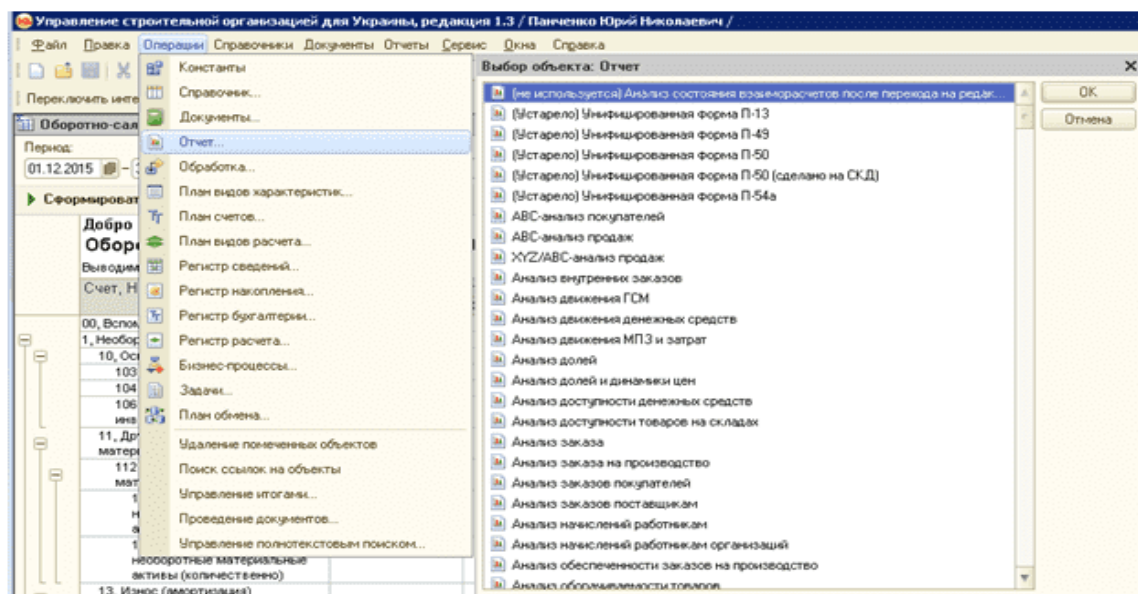

Рисунок 2.8 – Спеціальне меню під назвою «Звіти»

Ще одна особливість, призначена для максимально швидкої і зручної роботи, - наявність типової обробки, назва якої Консоль звітів 1С. Завдяки заданим заздалегідь шаблонами, писати звіти можна швидко і ефективно. Для цього потрібно спочатку відкрити розробку, а в ній – безпосередньо сам документ звіту.

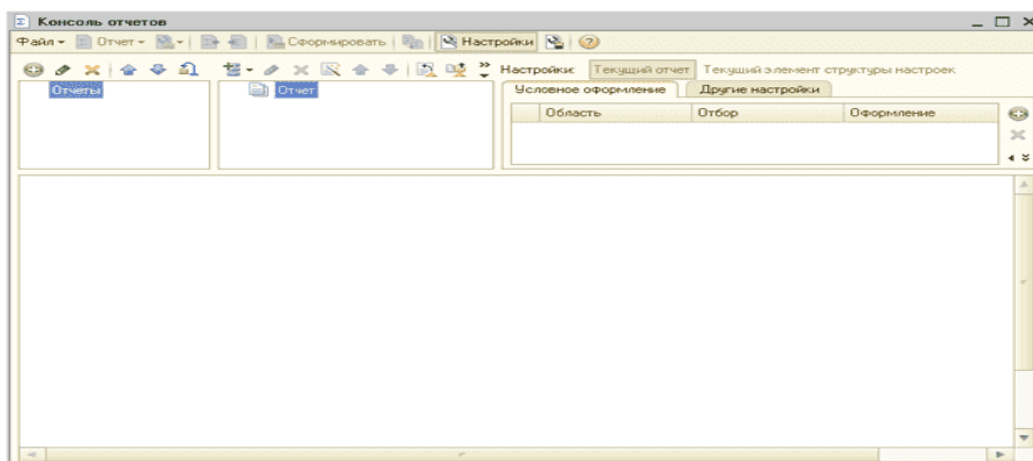

Рисунок 2.9 – Консоль звітів 1С

В цілому програмний бухгалтерський продукт, який використовується для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в ТОВ «Хвиля», в повній мірі задовольняє потреби користувачів та працівників бухгалтерського апарату. Разом з тим, слід відмітити, що на сьогодні доступні більш ефективні автоматизовані програми, ніж використовується на підприємстві.

Тому підприємству можна запропонувати до використання «BAS АГРО.ERP», це новий продукт, адаптований до вирішення комплексу питань поставлених перед бухгалтерською службою сільськогосподарського підприємства. Програма максимально зручна і комфортна у використанні, забезпечує автоматизацію всіх основних-бізнес процесів апарату управління, а також автоматизувати бізнес-процеси виробництва рослинницької продукції, надає можливість самостійно змінювати форми первинних документів та журналів.

2.3 Напрями вдосконалення організації обліку довгострокової дебіторської заборгованості

Здійснені нами дослідження в ході виконання кваліфікаційної роботи та вивчення наявних наукових праць з урахуванням практики господарської діяльності аграрних підприємств України, підтверджують, що положення теорії

відносно окремих термінів розрахунків, нетоварної дебіторської заборгованості та зобов'язань є дискусійними, а окремі важливі компоненти, такі як, оцінка та методика обліку, потребують подальшого удосконалення.

Для вітчизняних підприємств, в тому числі для сільськогосподарських, дебіторська заборгованість має особливість, поскільки в умовах інфляції, кошти що повертаються, втрачають свою первісну вартість, а механізм індексації дебіторської заборгованості в Україні не працює відповідно до існуючих інфляційних процесів.

На досліджуваному підприємстві відсутня облікова політика, а це в свою чергу, не сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних, має негативний вплив в цілому на ефективність управління діяльністю підприємством.

Принципи, методи і процедури обліку, які зафіксовані у діючих НПСБО, підприємство обирає самостійно, щоб максимально та най адекватніше відобразити економічну сутність операцій, які проводяться саме ним.

В той час, за Міжнародними стандартами фінансової звітності, інформацію про дебіторську заборгованість, як фінансовий актив, розкривають за наступними елементами: види дебіторської заборгованості за датами погашення; методи та суми створеного резерву сумнівних боргів із виділенням залишку резерву на кінець звітного періоду; суми списаної дебіторської заборгованості.

В таблиці 2.7 наведено основні, найбільш суттєві на наш погляд, аспекти організації обліку дебіторської заборгованості, які необхідно відобразити у наказі про облікову політику.

Облікова політика підприємства, це не просто сукупність способів ведення обліку, але й вибір методики обліку, це управління обліком.

Як зазначав у своїй науковій праці Бондаренко О.С. облікова політика підприємства це «інструмент, який дає можливість поєднувати вимоги державного регулювання та власний вибір підприємства в питаннях організації та ведення бухгалтерського обліку».

Таблиця 2. 7 – Обов’язкові елементи облікової політики щодо дебіторської заборгованості

Елемент облікової політики	Характеристика елементу облікової політики	Нормативний документ
1. Види діяльності підприємства	Розмежування статутних видів діяльності конкретного підприємства (операційна, фінансова, інвестиційна) згідно класифікації за НП(С)БО, відносно нарахування резерву сумнівних боргів	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»
2. Критерії визнання дебіторської заборгованості	Два стандартні облікові критерії визнання активу. Відносно товарної додатково обов’язково передбачити, що покупцеві передаються всі ризики й вигоди, пов’язані з правом власності на актив.	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
3. Класифікація та аналітика дебіторської заборгованості	Закріплення переліку класифікаційних ознак дебіторської заборгованості для управлінських потреб та зазначення відповідно до обраної класифікації розрізів аналітики для організації синтетичного обліку	План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про застосування
4. Критерії визнання сумнівної та безнадійної заборгованості	уточнення критеріїв визнання дебіторської заборгованості сумнівною та безнадійною, та джерела отримання інформації про такі факти	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
5. Резерв сумнівних боргів	Визначення термінів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості з метою створення резерву сумнівних боргів	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
6. Порядок реагування на безнадійну заборгованість	Деталізація алгоритму списання безнадійної заборгованості (списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі даних інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання); визначення податкових наслідків такого списання.	

Джерело: сформовано автором за опрацьованими джерелами

Облікова політика, як інструмент виконує декілька завдань:

- = забезпечує раціональну організацію обліку;
- = ефективне використання ресурсів;
- = справедливий перерозподіл доходів.

Облікова політика є джерелом інформації для власників, особливо при прийнятті управлінських рішень щодо забезпечення платоспроможності, ліквідності та рентабельності підприємства, з урахуванням стану обліку дебіторської та кредиторської заборгованості. На рисунку 2.10 наглядно представлено вплив облікової політики на кінцеві результати діяльності суб'єкта.

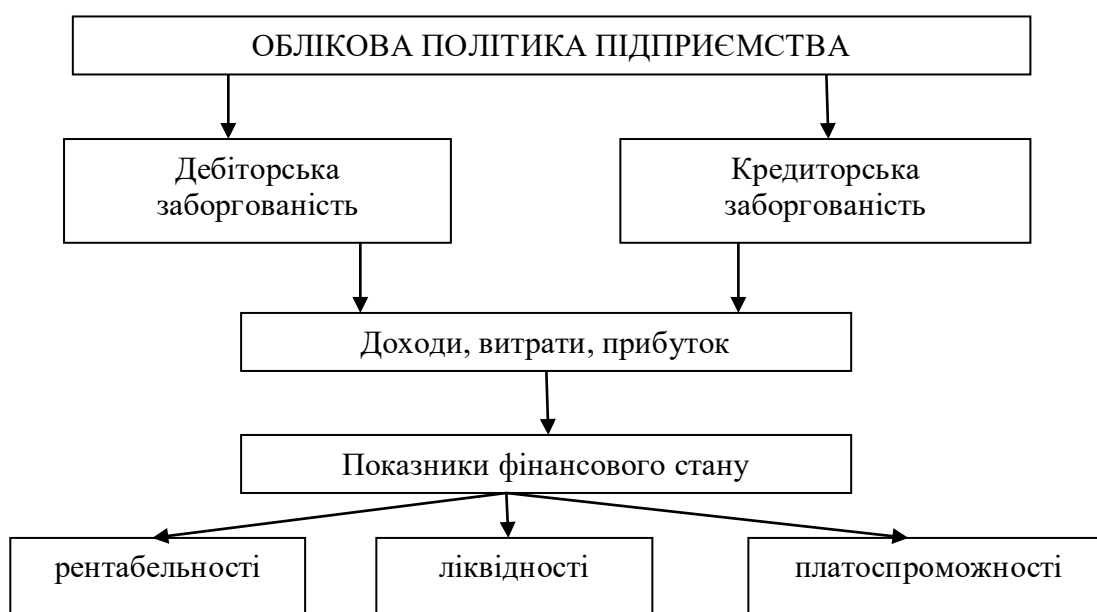

Рисунок 2.10 – Вплив облікової політики підприємства щодо обліку заборгованості на підсумкові показники діяльності підприємства

Джерело: розроблено автором

МСФЗ/МСБО не передбачено окремого стандарту для ведення обліку дебіторської заборгованості на відміну від національних положень з обліку. Порівняльний аналіз організації та ведення обліку розрахунків з дебіторами за Н(П)СБО та МСФЗ/МСБО подано в таблиці 2.8.

Сучасний етап розвитку економіки країни наглядно показав, що однією із причин такої ситуації є суперечності законодавчо-нормативної бази з регулювання господарської діяльності підприємств.

Неоднозначність тлумачень, які зустрічаються в нормативних документах, призводять до правопорушень в обліковій практиці.

Таблиця 2.8 – Аналіз ведення обліку дебіторської заборгованості згідно Н(П)СБО та МСБО/МСФЗ

Операція	Згідно НПСБО	Згідно МСБО/МСФЗ
Класифікація дебіторської заборгованості	1. Довгострокова (п.4 НПСБО 10) 2. Поточна (п.4 НПСБО 10), в т.ч. за товари (роботи, послуги); за розрахунками з бюджетом; за виданими авансами; нарахованими доходами; внутрішніми розрахунками; інша дебіторська заборгованість	1. Непоточна (§ 57 МСБО 1) 2. Поточна. Дебіторська заборгованість ділиться на: торговельну, іншу (п. «є» § 54 МСБО 1)
Визнання та оцінка	Поточна дебіторська заборгованість визнається одночасно з визнанням доходу від реалізації та оцінюється за первісною вартістю (п. 6 НПСБО 10). Під час надання відстрочення платежу з утворенням різниці між справедливою вартістю і номінальною сумою майбутнього платежу різниця визнається доходом за нарахованими процентами (п. 6 НПСБО 10).	Здійснюється аналогічно НПСБО 10. Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що є фінансовим інструментом згідно з МСБО 39 оцінюється за амортизованою собівартістю за допомогою методу ефективного процента (§ 46 МСБО 39)
Відображення в балансі	Поточна дебіторська заборгованість, що визнана фінансовим активом, включається до підсумку балансу за чистою вартістю реалізації (п. 4,7 НПСБО 10). При цьому первісна вартість і сума резерву показуються в балансі окремими рядками. Довгострокова дебіторська заборгованість, з терміном погашення до 12 місяців, відображається у складі поточної заборгованості. Заборгованість на яку нараховуються проценти відображаються за теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості від виду та умов погашення (п. 12 НПСБО 10)	Торговельна дебіторська заборгованість відображається у фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації без зазначення первісної вартості та суми резервів. Така оцінка не визнається згортанням (§ 33 МСБО 1)
Нарахування резерву сумнівних боргів	Дебіторська заборгованість за стандартом 10 класифікується на: звичайну, сумнівну, безнадійну. Порядок створення та обліку резерву сумнівних боргів, приклади його розрахунку описані в п. 8-11 НПСБО 10.	МСБО/МСФЗ не мають відповідної класифікації, проте на практиці використовується класифікація аналогічна НПСБО. Відносно критеріїв переводу заборгованості з одного до іншого класу підприємство визначає самостійно. Алгоритм розрахунку резерву не прописано.

Джерело: сформовано автором за ПСБО та МСФЗ/МСБО

Важливою проблемою є недосконалість методики обліку, яка призводить до зловживань та відкриває можливість для приховувань з боку суб'єктів господарювання.

Глибокі дослідження стану дебіторської заборгованості підтверджують гіпотезу, що в обліковій вітчизняній та зарубіжній практиці існують різні її види, а відповідно і різні підходи до визнання, класифікації, оцінки, обліку, особливу увагу та непередбачуваність викликає довгострокова дебіторська заборгованість.

Як відмічалось нами в параграфі 1.3 одними із невирішених питань є: непристосованість методів визначення резерву сумнівних боргів, що викликає невідповідність бухгалтерського та податкового обліку; відсутність чітко визначеного способу розрахунку коефіцієнта сумнівності; відсутність єдиного класифікатора дебіторської заборгованості.

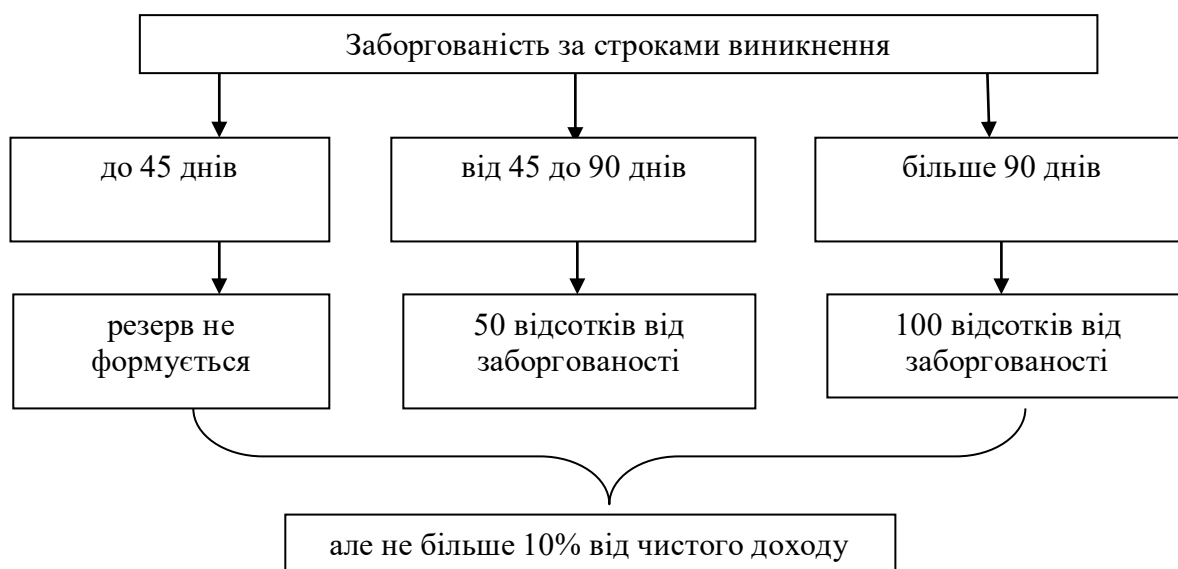

Рисунок 2.11 – Сучасні підходи до формування резерву сумнівних боргів
Джерело: розроблено автором

Крім того, на досліджуваному підприємстві резерв сумнівних боргів не створюється, це при тому, що на сьогодні значно погіршився стан розрахунків не лише в агропідприємствах, а й в інших галузях економіки. Особливо актуально та гостро стоїть питання наявності сумнівних та безнадійних боргів. В бухгалтерському обліку списання безнадійної заборгованості повинно бути правильно документально оформлено. Її списання, після закінчення строку позовної давності, проводять на підставі рішення керівника, проте законодавством не передбачено конкретної установленної форми такого рішення.

У податковому обліку в частині збільшення валових витрат від списання безнадійної дебіторської заборгованості, виникає безліч додаткових питань зі сторони посадових осіб Державної податкової служби. За вимогами податкового законодавства, необхідним і обов'язковим є здійснення підприємством відповідних заходів щодо стягнення боргу, зокрема:

- звернення до виконавчої служби із заявою по стягненню заборгованості, визнаної судом;
 - вчинення нотаріусом виконавчого напису про стягнення заборгованості;
 - застосування процедури відновлення платоспроможності боржника;
 - визнання підприємства-дебітора банкрутом відповідно законодавства;
- тощо.

Створення резерву сумнівних боргів обов'язково всім підприємствам (тобто це не право, а обов'язок підприємства), виняток щодо не створення резерву мають лише суб'єкти мікропідприємства (п.8 НПСБО 25). Законом України від 16 липня 1999 року №996-XIV визначено, що до мікропідприємств відносяться підприємства, у яких виконуються мінімум дві з трьох умов:

- балансова вартість активів становить до 350 тис. євро;
- чистий дохід від реалізації товарів (робіт, послуг) до 700 тис. євро;
- середня кількість працівників до 10 осіб.

Свою позицію, щодо піднятого питання висловило Міністерство фінансів України у листі від 9 грудня 2003 року №31-04200-30-5/7021 – «...якщо обставини засвідчують і професійним судженням підтверджують невпевненість одержання доходу (непогашення дебіторської заборгованості), то створюється резерв сумнівних боргів...».

Внаслідок нарахування резерву відбувається (п.4, п.7 НПСБО 10):

- зменшується первісна вартість поточної дебіторської заборгованості у балансі, о так званої «чистої реалізаційної вартості»;
- збільшуються витрати, як наслідок зменшується прибуток. (за НП(С)БО – це інші операційні витрати, за МСФЗ – це витрати на збут).

Резерв сумнівних боргів створюється для:

= уточнення оцінки дебіторів;

= оптимізації оподаткування.

Більш наочно це можна представити у вигляді таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Причини та наслідки нарахування резерву сумнівних боргів

НАСЛІДКИ НАРАХУВАННЯ РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ		
вартість дебіторської заборгованості у БАЛАНСІ	витрати	прибуток (фінансовий результат)
↓	↑	↓
СПИСАННЯ БЕЗНАДІЙНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА РАХУНОК РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ		
вартість дебіторської заборгованості у БАЛАНСІ	витрати	прибуток (фінансовий результат)
не змінюється	не змінюється	не змінюється

Джерело: сформовано автором за НПСБО та МСФЗ/МСБО

Для нарахування резерву сумнівних боргів потрібні:

* наказ про облікову політику – зазначають метод нарахування резерву сумнівних боргів, при цьому дозволяється використовувати різні методи, для різних видів заборгованості;

* акт інвентаризації резерву сумнівних боргів – на кожну дату балансу;

* бухгалтерська довідка.

Оскільки формування резерву є скоріше обов'язковою умовою, ніж добровільною, то відповідно має бути і відповідальність. Податковим Кодексом України не передбачається штрафних санкцій за порушення правил формування резерву. Проте у Кодексі про адміністративні правопорушення є ряд правопорушень, за наявності яких можливі санкції до посадових осіб суб'єкта господарювання.

Штрафи, що передбачені за не створення або створення резерву сумнівних боргів з порушеннями, узагальнено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Штрафні санкції за не створення резерву сумнівних боргів або створення його з порушеннями

Вид порушення	Хто має право накладати штрафні санкції	Стаття Кодексу про адміністративні правопорушення
Порушення встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку	Органи Державної аудиторської служби	стаття 164 ²
Повторно вчинені дії особою, на яку протягом року вже накладалося адміністративне стягнення за те саме порушення		
Викривлення показників фінансової звітності (не нарахування або некоректне нарахування резерву сумнівних боргів)	Органи статистики	стаття 186 ³
Повторно вчинені дії особою, на яку протягом року вже накладалося адміністративне стягнення за те саме порушення		
Порушення встановленого порядку податкового обліку	Органи Державної податкової служби	стаття 163 ¹
Повторно вчинені дії особою, на яку протягом року вже накладалося адміністративне стягнення за те саме порушення		

Джерело: узагальнено автором на основі ()

Як бачимо, до звичайних об'єктів штрафні санкції за порушення ведення бухгалтерського обліку практично не застосовуються, оскільки орган, який має право їх накладати, здійснює контроль переважно за використанням і збереженням державних фінансів. На практиці, як і у випадку з базовим підприємством, ігнорування вимог щодо створення резерву сумнівних боргів, можна пояснити відсутністю відповідальності за порушення вимог Н(П)СБО.

Товариство використовує автоматизовану бухгалтерську програму «1С: Предприятие», яка тривалий період уже заборонена для використання підприємствами бізнесу в Україні

Тому ми запропонували, для використання програму «Business Automation Software Бухгалтерія», яка є готовим інструментом для вирішення всіх завдань, що стоять перед бухгалтерською службою підприємства, якщо бухгалтерська

служба повністю відповідає за облік на підприємстві, включаючи, наприклад, виписку первинних документів, облік продажів тощо. Це прикладне рішення також можна використовувати виключно для ведення бухгалтерського та податкового обліку, а завдання автоматизації інших служб, наприклад, відділу продажів, вирішувати спеціалізованими конфігураціями або іншими системами.

Програмний продукт «Business Automation Software (BAS) Бухгалтерія» призначений для автоматизації бухгалтерського і податкового обліку, зокрема й підготовки обов'язкової (регламентованої) звітності, в організаціях, що здійснюють будь-які види комерційної діяльності: гуртову і роздрібну торгівлю, комісійну торгівлю (включно з субкомісією), надання послуг, виробництво тощо. Бухгалтерський та податковий облік ведеться відповідно до діючого законодавства України.

Облік розрахунків з контрагентами можна вести як в національній валюті – гривні, так і в іноземній валюті, при цьому курсові різниці по кожній операції розраховуються автоматично. Розрахунки з контрагентами можна вести у цілому за договором, або окремо за конкретним документом розрахунків.

В «BAS Бухгалтерію» включено обов'язкові (регламентовані) звіти, призначені для подання власникам організації і контролюючим державним органам, включаючи форми бухгалтерської звітності, податкові декларації, звіти для органів статистики і державних фондів.

Регламентована звітність, що подається в податкові органи, може бути автоматично експортована у формат, затверджений державним органом, який реалізує податкову політику (у файли з розширенням XML). Так звані «схеми» (файли з розширенням *.xsd), за якими відбуваються формування файлів XML з даними звітів, поставляються і оновлюються разом з набором регламентованої звітності.

Конфігурація інтегрована з сервісом здачі електронної звітності «FREDO Звіт». Сервіс «FREDO Звіт» надає можливість безпосередньо з конфігурації:

- сформувати регламентовану звітність у різні державні органи

- перевірити заповнення (за допомогою вбудованих камеральних перевірок) і роздрукувати документи
- зашифрувати і підписати електронним цифровим підписом
- надіслати звіти до контролюючих органів і отримати квитанцію про доставку звіту за призначенням
- зберегти на електронних носіях
- отримувати розшифровку показників звітів «FREDO Звіт» у конфігурації

Користувачі можуть самостійно вибрати варіант використання підсистеми регламентованої звітності: традиційна підсистема або сервіс «FREDO Звіт».

Тісна інтеграція сервісу «FREDO Звіт» з типовими конфігураціями дозволяє передавати дані облікової системи без створення проміжних файлів експорту, а також отримувати розшифровки сум показників звітів сервісу «FREDO Звіт» у програмі.

Крім того розробником передбачені сервісні можливості, такі як:

- = повнотекстовий пошук за даними інформаційної бази;
- = можливість вводити обмеження на доступ до облікових даних;
- = функціональні можливості (ведення обліку розрахунків у валюті, облік зворотної тари, облік бланків суворої звітності, тощо);
- = робота з розподіленими інформаційними базами;
- = Інтернет - підтримка користувачів;
- = автоматичне оновлення конфігурації, за допомогою включеного помічника оновлення.

РОЗДІЛ 3

АУДИТ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Організаційно-методичні аспекти функціонування служби внутрішнього аудиту

Внутрішній контроль, це процес за допомогою якого, здійснюється постійний вплив на об'єкти через відслідковування відхилень та корегування управлінських рішень задля приведення фактичного стану об'єктів до бажаного. На сьогодні на рівні законодавства України, організація внутрішнього контролю (аудиту) не врегульована на підприємствах приватного сектору економіки.

Система внутрішнього контролю включає:

1. систему бухгалтерського обліку, за допомогою якої на підприємстві визначається послідовність і зміст записів суб'єкта господарювання, щодо господарських операцій. Система обліку передбачає визнання, збір, аналіз, обчислення, класифікацію та систематизацію інформації у первинних документах, облікових реєстрах та фінансовій звітності суб'єктів підприємницької діяльності;

2. середовище контролю, що визначається загальним ставленням, обізнаністю та діями управлінського персоналу щодо системи внутрішнього контролю та її важливості для вирішення завдань суб'єкта господарювання. До основних чинників, що визначають середовище контролю, можна віднести філософію і стиль роботи управлінського персоналу, організаційну структуру суб'єкта господарювання, розподіл повноважень і відповідальності працівників, кадрова політика, професіоналізм працівників, тощо;

3. процедури контролю, вони як правило розробляються управлінським персоналом підприємства, з метою досягнення конкретних цілей суб'єкта господарювання. Процедури контролю включають:

- * перевірка арифметичної точності записів,
- * перевірка та підтвердження результатів звірок,
- * ведення і перевірка контрольних рахунків і пробних балансів,
- * візування документів та їх контроль (дотримання встановленого графіку документообігу),
- * порівняння внутрішніх даних із зовнішніми джерелами інформації,
- * порівняння результатів інвентаризації з обліковими записами,
- * обмеження прямого фізичного доступу до активів та записів,
- * порівняння та аналіз фінансових результатів із сумами визначеними прогнозами,
- * контроль за прикладними програмами та середовищем комп'ютерних інформаційних систем (контроль над змінами комп'ютерних програм, контроль за доступом до файлів з даними, включаючи створення системи паролів доступу).

Внутрішній контроль (аудит) на підприємстві може бути організований за допомогою різних способів (рисунок 3.1)/

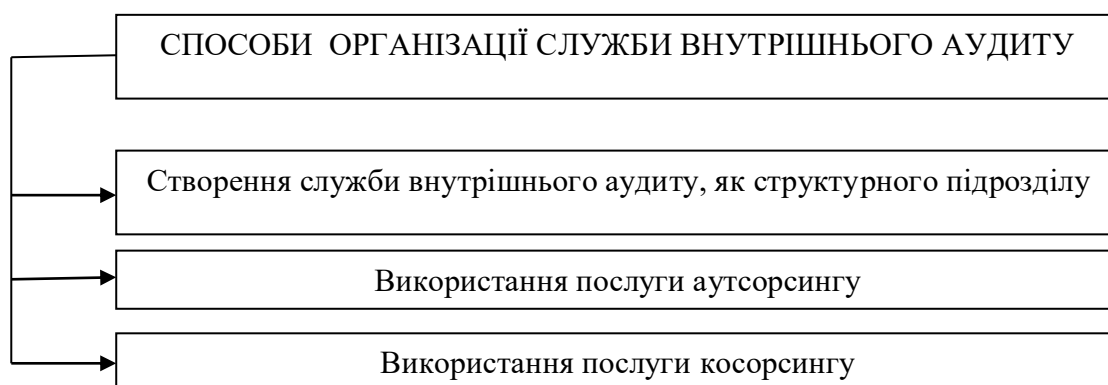

Рисунок 3.1 - Способи організації служби внутрішнього аудиту на підприємстві

Джерело: розроблено автором

Як видно із рисунку 3.1, нами було виокремлено три основні способи організації служби внутрішнього аудиту на підприємстві. Звичайно по відношенню до конкретного підприємства, кінцеве рішення відносно того чи

іншого варіанту внутрішньої служби контролю, залишається за власником (керівником). Разом з тим, доцільно відмітити, що створення власної служби внутрішнього аудиту на підприємстві повинно бути економічно обґрунтованим та доцільним з точки зору затрат, які будуть понесені на створення та утримання такого структурного підрозділу. При цьому слід пам'ятати, про суттєві переваги такого способу організації служби внутрішнього аудиту, по-перше - співробітники служби на достатньому рівні обізнані із внутрішньою організацією підприємства; по-друге – знають галузеві особливості бізнесу; по-третє – накопичений практичний досвід при виконанні завдань з аудиту залишається всередині підприємства.

Служба внутрішнього аудиту, виступає проміжним осередком між структурними підрозділами та користувачами інформації, її роль полягає у перевірці всіх бізнес-процесів діяльності, підготовка рекомендацій власнику (керівнику) підприємства щодо усунення виявлених недоліків.

На рисунку 3.2 представлено місце служби внутрішнього аудиту на підприємстві.

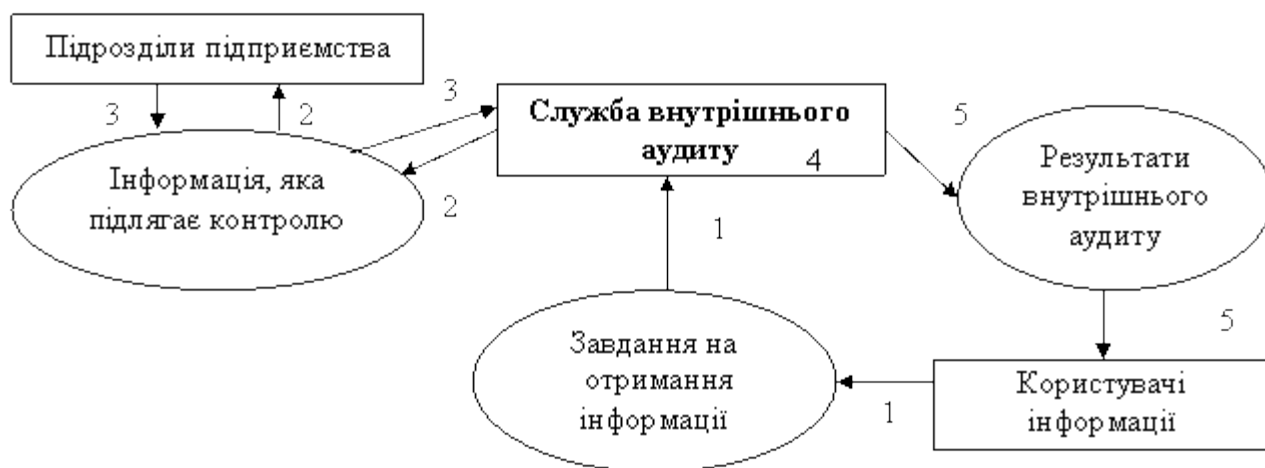

Рисунок 3.2 – Місце служби внутрішнього аудиту на підприємстві

Джерело: розроблено автором

Розглянемо покроково взаємозв'язок:

1 – керівник (власник) видає завдання про збір інформації по конкретному об'єкту;

- 2 – працівники служба роблять запит, щодо потрібної інформації;
- 3 – отримання службою запрошеної інформації;
- 4 – опрацювання отриманої інформації та підготовка висновку за результати контрольних заходів;
- 5 – передача висновку, з пропозиціями по усуненню недоліків та удосконаленню управління.

Об’єкти контролю: договори купівлі-продажу; первинний облік та облікова документація; внутрішньогосподарський контроль Джерела інформації: договори купівлі-продажу; первинні документи (рахунок, накладна, ТТН, податкова накладна, акти), реєстри бухгалтерського обліку, фінансова звітність, НПСБО, стандарти державного фінансового контролю Прийоми контролю: методичні прийоми фактичного контролю; методичні прийоми документального контролю Узагальнення та реалізація результатів контролю: документування і аналітичне групування результатів контролю; нормативно-законодавче обґрунтування операцій з дебіторською заборгованістю; систематизація та групування недоліків; оформлення підсумкових документів; прийняття рішень за результатами контролю; контроль за виконанням прийнятих

Рисунок 3.3 – Організаційно-методична модель внутрішнього контролю

Джерело: узагальнено автором

Важливість функціонування служби внутрішнього аудиту можна установити за взаємозв’язками поданими на рисунку 3.2, а ефективність діяльності підрозділу будуть залежати від багатьох факторів, в тому числі від дотримання принципів її побудови:

- спрямованість на реалізацію стратегії підприємства;
- багатофункційність;
- орієнтація на кількісні стандарти;
- відповідність методів особливостям внутрішніх методик;
- своєчасність;
- гнучкість;
- простота побудови;

- економічність.

Ми вважаємо, що найбільш ефективним є поточний контроль дебіторської заборгованості, який безпосередньо пов'язаний із системою бухгалтерського обліку, котрий ґрунтується на дотриманні платіжної дисципліни по виконанню договорів купівлі-продажу.

Узагальнена модель внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами схематично наведено на рисунку 3.3.

Прийняття рішення на заключному етапі контролю має також бути комплексним, власник (керівник) суб'єкта повинен володіти ґрунтовними та документально підтвердженими результатами контролю та аналітичними даними отриманими в результаті аналізу. Виконання управлінських рішень та обговорення їх наслідків, є важливим інструментом внутрішнього контролю для суб'єкта діяльності.

Запропонована організаційно-методична модель має універсальний прикладний аспект, тобто каркас - котрий можна адаптувати для перевірки інших активів підприємства, а також корисні для вдосконалення контролю на інших підприємствах галузі.

Якісне управління дебіторською заборгованістю дасть можливість своєчасно поповнювати обігові кошти суб'єкта господарювання, при цьому потрібно пам'ятати, що лише комплексне супроводження даного виду заборгованості, в якому будуть приймати участь всі служби та власники (керівництво) підприємства (рисунок 3.4).

На наш погляд, основними завданнями при здійсненні внутрішнього аудиту дебіторської заборгованості є:

- дослідження причин виникнення заборгованості дебіторів;
- визначення і прорахування можливих фінансових наслідків виникнення й існування дебіторської заборгованості;
- забезпечення юридичної обґрунтованості на договірному і законодавчому рівні кожної із сум дебіторської заборгованості;

- регулярне проведення планових і раптових інвентаризацій розрахунків з дебіторами;
- контроль строків погашення, прострочення та позовної давності за усіма видами заборгованості;

Рисунок 3.4 - Взаємодія та функції відділів (служб) підприємства при управлінні дебіторською заборгованістю

Джерело: розроблено автором

- виявлення фактів існування реальної можливості стягнення дебіторської заборгованості та здійснення дієвих заходів щодо цього, та інші.

3.2 Роль аналітичних процедур при здійсненні внутрішнього аудиту

Для підприємств незалежно від галузі, стратегічне значення має належна організація обліку, аналізу і контролю розрахунків з дебіторами. Результати даного процесу безпосередньо впливають на конкурентоспроможність, фінансову спроможність та прибутковість господарської діяльності.

При здійсненні контрольних заходів незалежно від суб'єктів контролю велика увага приділяється питанням аналізу. Так для прикладу, відповідно до наказу Державної фіскальної служби України №358 від 08.05.2019 року, посадові (службові) особи в ході проведення податкових перевірок зобов'язані проводити аналіз фінансового-господарської діяльності платника податків. Зокрема здійснювати аналіз показників, які дозволяють виявити ризик скорочення направлення чистого прибутку на розвиток господарської діяльності або виведення точки прибутку з оборотних коштів на інших суб'єктів господарювання (коефіцієнт Бівера, фінансовий леверидж (Debt ratio), коефіцієнт поточної ліквідності, тощо).

Аналогічні нормативні акти запроваджені також для інших державних контролюючих суб'єктів, щодо обов'язковості проведення аналізу показників діяльності підприємства. Значна увага питанням аналізу приділяється при здійсненні перевірок на підтвердження показників річної фінансової звітності незалежними аудиторами та аудиторськими фірмами.

Стосовно діяльності служб внутрішнього контролю, то на сьогодні практичний досвід управління підприємством показує, що доцільно проводити як кількісний, так і якісний аналіз показників діяльності підприємства в цілому, так і в розрізі окремих контрольованих об'єктів, зокрема дебіторської заборгованості.

Виходячи з цього, ми рекомендуємо проводити комплексний аналіз дебіторської заборгованості, який умовно поділений нами на п'ять функціонально пов'язаних між собою етапів.

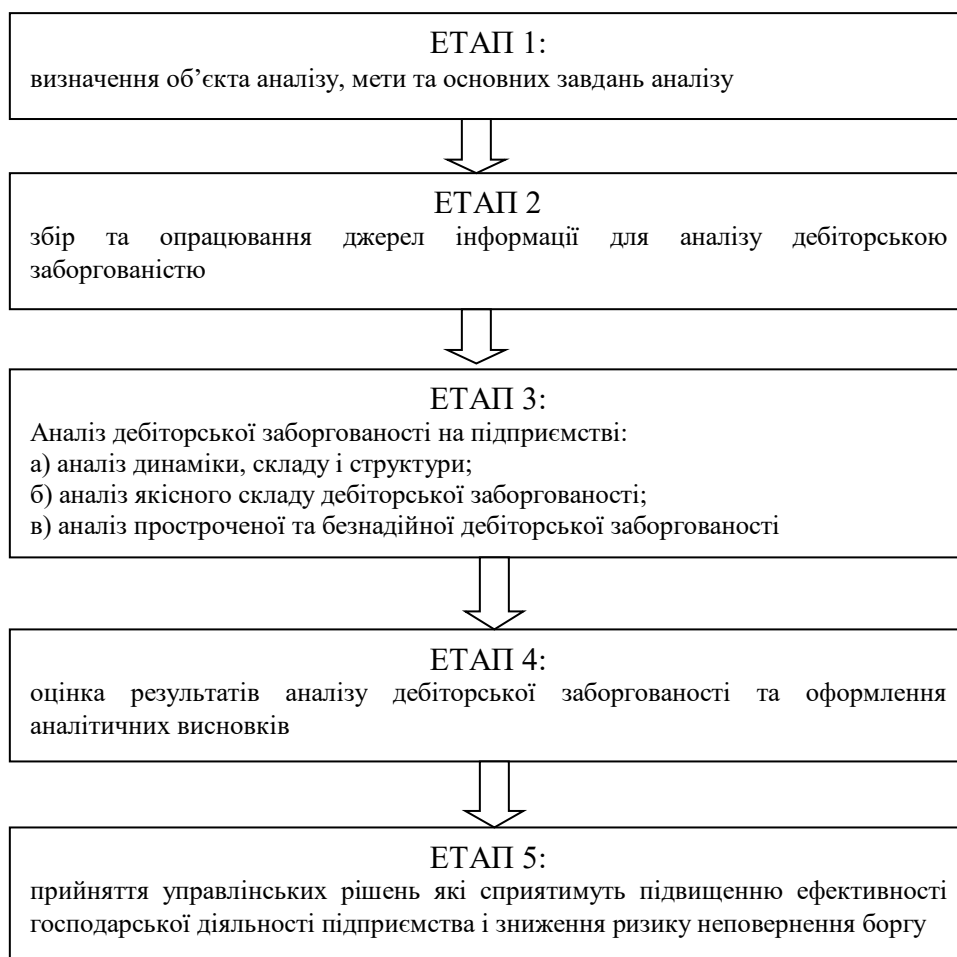

Рисунок 3.5 – Запропоновані етапи комплексного аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві

Джерело: узагальнено автором

Основною метою аналізу дебіторської заборгованості – визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення підприємством операцій з дебіторами, якість дебіторської заборгованості по узагальнюючих та часткових показниках, виявлення факторів і встановлення причин їх змін.

В Додатках А та Б до кваліфікаційної роботи узагальнено методичні вказівки щодо розрахунку показників ділової активності та платоспроможності підприємства, зокрема визначено безпосередньо показники які їх характеризують, методика розрахунку, обґрунтовано доцільність практичного використання та порогові значення показників.

Ключовим показником ділової активності суб'єкта господарювання є оборотність дебіторської заборгованості, який наглядно показує скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед нашим підприємством.

Таблиця 3.1 – Показники ділової активності ТОВ «Хвиля», за 2019-2021 роки

Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відношення 2021 р. до 2019 р. (+;-)
Оборотність дебіторської заборгованості	10,44	32,92	4,98	- 5,46
Період погашення	34,48	10,94	72,29	37,81
Частка заборгованості дебіторів у загальному обсязі поточних активів підприємства, %	15,50	5,12	29,42	13,92
Частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості, %	резерв сумнівної та безнадійної заборгованості не визначається на підприємстві, що унеможливорює розрахунок показника			
Співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської	0,55	0,15	3,59	2,95

Джерело: розраховано автором за фактичними даними фінансової звітності товариства

Результати розрахунку надані в таблиці 3.1, показують зниження зазначеного показника за досліджує мий період із 10,4 у 2019 році до 4,9 у звітному році. Це говорить, про збільшення терміну (періоду) погашення заборгованості, по раках 2019 рік – 34,5 днів, 2020 рік – 10,9 днів, 2021 рік – 72,3 дня.

Найменшу частку заборгованості в загальному обсязі поточних активів товариство мало у 2020 році – лише 5,12 відсотків, а уже у звітному році її частка склала майже 30 відсотків. Або в абсолютному виразі склала 26161 тис. грн. Показник співвідношення зріс за досліджує мий період майже у три рази. Тобто зростання дебіторської заборгованості повинно автоматично впливати на розмір кредиторської заборгованості, на об'єкті дослідження кредиторська заборгованість в абсолютному виразі становить у 2021 році лише 7284 тис. грн., проти 20028 тис. грн. – у 2020 році, та 16602 тис. грн. – в 2019 році.

Таблиця 3.2 – Показники платоспроможності ТОВ «Хвиля», за 2019-2021 роки

Показники	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відношення 2021 р. до 2019 р. (+;-)
Загальний показник платоспроможності	1,06	1,09	0,69	- 0,37
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,06	0,31	0,48	0,42
Коефіцієнт «критичної оцінки»	0,52	0,43	2,70	2,18
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,93	2,66	9,02	6,09
Частка оборотних грошових коштів в активах	0,62	0,58	0,69	0,07
Коефіцієнт забезпечення власним капіталом	0,61	0,61	0,88	0,27

Джерело: розраховано автором за фактичними даними фінансової звітності товариства

За даними розрахованих показників платоспроможності (таблиця 3.2) лише загальний показник платоспроможності товариства у звітному році нижче оптимального значення, та становить 0,69 при пороговому показнику не менше 1. Коефіцієнт «критичної оцінки» у 2019-2020 роках був дещо нижче від рекомендованого значення, лише у 2021 році він досяг та перевищив допустиме значення майже у три рази.

Коефіцієнт забезпечення власним капіталом, відноситься до групи показників фінансової стійкості та є своєрідним індикатором здатності товариства

фінансувати оборотний капітал за рахунок власних оборотних коштів. За розрахунками підприємство в змозі самотійно, за рахунок власного капіталу фінансувати оборотні активи.

На сьогодні наукове співтовариство має різні думки щодо аналізу дебіторської заборгованості у процесі прийняття управлінських рішень. Проаналізувавши різні методики аналізу дебіторської заборгованості, на наш погляд є певні недоліки у їх трактуванні, зокрема:

- проблема вивчення причин виникнення кожного виду дебіторської заборгованості, виходячи з конкретної ситуації на підприємстві;
- проблема диверсифікації дебіторів та можливість постійного моніторингу;
- відсутні шляхи збалансування кредитної політики та інкасації дебіторської заборгованості;
- проблема розробки узгодженої кредитної політики підприємства стосовно управління дебіторською заборгованістю.

Таблиця 3.3 – Параметри збалансування кредитної політики підприємства

Параметри	Характеристики
Кому продавати товари (роботи, послуги) в кредит. <i>(Процес реалізації на умовах наступної оплати)</i>	Розробка внутрішньо фірмових стандартів оцінки покупців
Умови надання комерційного кредиту	Залежність вартості товарів (робіт, послуг) від обсягів продажів, строків оплати, виконання інших поставлених покупцю завдань
Обсяг товарного комерційного кредиту	Параметри визначення ліміту товарного кредиту
Санкції	Опис штрафних заходів за несплату боргу
Стягнення	Процедура погашення простроченої дебіторської заборгованості

Джерело: згруповано автором

Кредитна політика підприємства суттєво впливає на процес управління дебіторами, тому менеджмент має формувати її на оптимальному рівні, це означає що ліквідність та прибутковість в даному випадку повинні бути рівними.

При цьому важливо, знайти точку балансу між ліберальними та жорсткими (суворими) методами спонукання до погашення дебіторської заборгованості (таблиця 3.3).

Для скорочення або стягнення дебіторської заборгованості використовуються різні методи управління дебіторською заборгованістю, які можна класифікувати на певні групи: юридичні, економічні, психологічні, фізичні.

3.3 Оцінка ефективності заходів контролю

Будь-яке підприємство являє собою систему, всередині якої відбувається безліч взаємопов'язаних процесів, які своїм функціонуванням визначають стан всієї організаційної системи. На сьогоднішній день процесний підхід до управління вважається одним із найбільш прогресивних, тому широко застосовується у різних сферах діяльності.

Основними переваги процесного підходу є те, що: кожен співробітник прив'язаний до кінцевого результату і відповідає за його якість;

- обмін інформацією здійснюється усередині процесу, що значно скорочує терміни передачі інформації від одного суб'єкта процесу до іншого, внаслідок чого підвищується оперативність і адаптивність діяльності установи;

- розглядаючи весь процес створення продукту від початку і до кінця, можна оптимально планувати ресурси. Це дає можливість скоротити невиправдані витрати;

- істотно скорочуються витрати на управління, що досягається за рахунок виключення дублювання функцій і зайвих ланок управління;

- розглядаючи всю послідовність дій із створення продукту можна побачити, на якому етапі процесу існують проблеми, які заходи контролю необхідно запровадити, як можна удосконалити процес і т.д

Процесний підхід – це розгляд всієї діяльності підприємства, як мережі взаємодіючих процесів, що відбуваються усередині організаційної структури і реалізують мету її існування

У разі проведення аналізу процесу з метою оцінки системи внутрішнього контролю необхідно проаналізувати:

- заходи контролю, що дублюються;
- затримки між кроками;
- непотрібні кроки;
- двозначні ролі та відповідальність;
- час, необхідний на діяльність/цикл;
- операції, не покриті необхідними заходами контролю.

Якщо аналіз процесу проводиться з метою визначення його ефективності та подальшого удосконалення, то можуть застосовуватися методи на основі суб'єктивних оцінок (SWOT – аналіз, аналіз причин тощо), бенчмаркінг та інші методи оптимізації процесів.

SWOT - аналіз це досить простий інструмент, який може бути корисним для внутрішнього аудиту. Такий аналіз може проводитись як в цілому по установі, так і щодо окремого процесу.

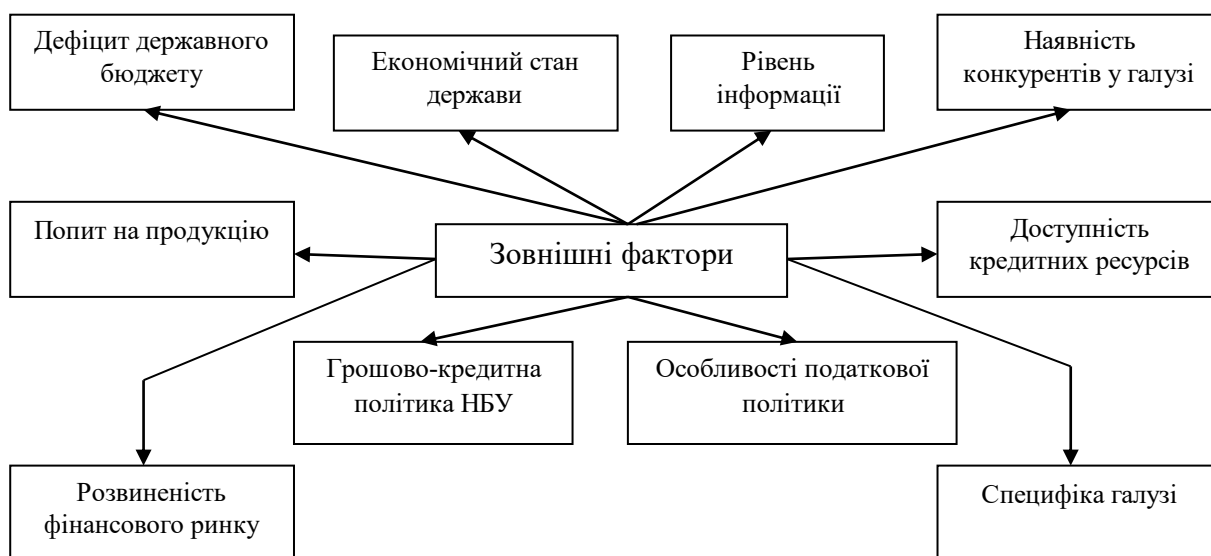
SWOT означає:

1. S – Сильні сторони (Strengths),
2. W – Слабкі місця (Weaknesses),
3. O – Можливості (Opportunities),
4. T – Загрози (Threats).

Оцінюючи ці чотири групи факторів, можна оцінити поточну ситуацію: 1. Сильні сторони та слабкі місця – це внутрішні фактори (їх можна контролювати та впливати на них): культура підприємства, репутація, працівники, якість послуг тощо.

2. Можливості та загрози – зовнішні фактори (вони не залежать від установи, але на них можна опосередковано впливати): регулювання, законодавство, економіка, тенденції, фінансування тощо.

На відміну від внутрішніх чинників, які залежать перш за все від професіоналізму менеджменту та працівників внутрішньої служби аудиту, зовнішні чинники можна лише констатувати, але не можливо на них впливати з позиції окремо взятого підприємства.

Рисунки 3.6 – Вплив зовнішніх факторів на дебіторську заборгованість

Джерело: узагальнено автором

До основних етапів процесу тестування і оцінки ефективності заходів контролю відносяться:

- = визначення обсягу тестування здійснюється на етапі планування аудиторського завдання;
- = оцінка ефективності дизайну заходу контролю;
- = визначення обсягу та методу тестування;
- = складання вибірки;
- = проведення і документування тестування;
- = оцінка результатів тестування;
- = оцінка ефективності дизайну заходу контролю.

Під час проведення оцінки дизайну контролю внутрішній аудитор використовує наступні прийоми, результати яких відображаються у робочих документах:

I. Опис і аналіз процесу.

Об'єкт контролю – це те, що підлягає контролю. Об'єктами внутрішнього контролю є: - конкретні аспекти діяльності підприємства, які потребують підвищеної уваги; - трудові, фінансові, матеріальні, нематеріальні і інформаційні ресурси; - управлінські рішення; - результати діяльності, звітність; - інше.

Ціль контролю – здійснення впливу на визначений ризик, який загрожує досягненню цілей процесу/підпроцесу.

За результатами опису процесу внутрішній аудитор має визначити більшу частину так званих «вузьких» місць процесу з точки зору системи внутрішнього контролю.

II. Аналіз наявності і оцінка ефективності дизайну заходів контролю, передбачених у регламентуючих і розпорядчих документах стосовно процесу, який досліджується.

На цьому етапі внутрішній аудитор проводить аналіз наявності регламентації дизайну заходу контролю, застосовуючи метод документальної перевірки внутрішніх документів, проведення інтерв'ю, опитування учасників процесу.

Окрім підтвердження наявності у внутрішніх документах складових елементів заходу контролю, внутрішній аудитор також має впевнитися, що ці складові можуть забезпечити надійність і ефективність контролю. Ефективність регламентованого заходу контролю можна оцінити за допомогою визначених внутрішнім аудитором критеріїв оцінки.

Результати оцінки дизайну заходу контролю, здійсненої на етапі попереднього дослідження внутрішнього аудиту є ключовим фактором у визначенні типу тестувань, який слід застосувати. При цьому, якщо внутрішній аудитор вважає, що заходи контролю є адекватними, то, як правило, проводиться

тестування на відповідність. В іншому ж випадку - краще провести розширене тестування по суті.

Під час внутрішнього аудиту цілі, методи, результати та висновки всіх проведених тестувань повинні бути чітко задокументовані в робочих документах. Докази виявлених недоліків та помилок мають також зберігатися у робочих документах. Результати тестування повинні обговорюватися з керівництвом під час проведення внутрішнього аудиту.

В якості інструмента для відображення процедури тестування рекомендується використовувати робочий документ «Робоча форма з тестуванню заходу контролю».

Як правило, тестування проводиться вибіркоvim способом. Обсяг вибірки має забезпечувати достатню впевненість аудитора в тому, що висновки, зроблені на підставі аналізу вибірових даних будуть прийнятні для всього обсягу даних (генеральної сукупності), з якої зроблена вибірка. Обсяг вибірки може визначатися із застосуванням спеціальних формул математичної статистики, або на основі професійного судження внутрішнього аудитора.

При прийнятті рішення щодо обсягу вибірки необхідно враховувати наступні аспекти:

- рівень впевненості, який внутрішній аудитор бажає досягти за результатами проведеного тестування;
- діапазон і характер операцій, що підлягають дослідженню;
- важливість заходів контролю в рамках процесу з урахуванням суттєвості ризику.

Аудиторська вибірка використовується при здійсненні аудиторських процедур до менш ніж 100% елементів вибірки. Її мета полягає в оцінці та отриманні доказів щодо певної характеристики сукупності та формуванні висновку щодо цих характеристик. З огляду на часові обмеження при проведенні внутрішнього аудиту вибірка забезпечує практичні та ефективні засоби тестування.

Аудиторська вибірка відносно тестів контролю будується на основі уявлення аудитора про можливі відхилення у дизайні заходів контролю та їх застосуванні. Такий підхід є доречним, якщо передбачено існування доказів (підписи, візи і ін.) щодо заходів контролю, які тестуються.

В наукових публікаціях з питань здійснення оцінки ефективності системи внутрішнього контролю пропонується використовувати різні підходи до визначення вибірки для тестування, один з яких наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 - Залежність розміру вибірки від типу заходу контролю та періодичності його виконання

Тип заходу контролю	Частота виконання	Розмір вибірки	
		мінімальний	максимальний
Ручний контроль або ІТ-залежний контроль	виконується декілька разів у день або щоденно	25	60
Ручний контроль або ІТ-залежний контроль	виконується щотижнево	5	15
Ручний контроль або ІТ-залежний контроль	виконується щомісячно	2	5
Ручний контроль або ІТ-залежний контроль	виконується щоквартально	2	
Автоматичний контроль		За умови наявності ефективних загальнокомп'ютерних контролів, тестування однієї дії достатньо для формування висновку про ефективність заходу контролю, в іншому випадку розмір вибірки визначається аналогічно ІТ-залежному контролю	

Але слід не забувати, що є випадки коли вибірку недоцільно застосовувати, для прикладу, якщо сукупність є занадто малою і можна дослідити операції та протестувати заходи контролю суцільним способом, або якщо всі операції, які контролюються мають значну грошову оцінку порівняно з іншими операціями.

За допомогою методів фактичної і документальної перевірки, спостереження, проведення інтерв'ю, опитування, інших методів внутрішній аудитор має встановити як фактично здійснюються заходи контролю.

За результатами тестування аудитор має сформулювати загальний висновок про ефективність внутрішнього контролю в частині управління ризиком, що аналізується, із зазначенням можливих наслідків від настання ризику (з урахуванням поширення висновків щодо вибіркового даних на всю генеральну сукупність).

Для досягнення поставленої цілі в якості інструмента може використовуватися робочий документ «Оцінка ефективності заходів контролю процесу/підпроцесу».

У разі встановлення недоліків у заходах контролю, необхідно проаналізувати першопричини і обставини, які спричинили відхилення. Враховуючи той факт, що кожний недолік може по різному впливати на систему внутрішнього контролю, внутрішнім аудиторам необхідно зрозуміти наскільки ж суттєвими, систематичними, повторюваними, навмисними або, можливо, з намірами приховування є встановлені недоліки чи відхилення. При цьому внутрішній аудитор повинен намагатися оцінити вплив виявлених недоліків (тобто їх наслідки).

До основних вимог ефективного функціонування ключових заходів контролю відносять:

- наявність порядку виконання цих заходів, які визначені внутрішніми документами підприємства;
- наявність доказів, які підтверджують виконання ключових заходів контролю відповідно до регламентованого порядку;
- захід контролю, який виконується досягає цілі контролю (захід контролю покриває наявний ризик);
- недолік вважається суттєвим, якщо регламентований дизайн заходу контролю не дозволяє працівникам під час здійснення діяльності своєчасно попередити чи виявити недостовірне відображення операцій у первинних документах, фінансовій звітності, інших документах підприємства;

- недолік дизайну заходу контролю вважається суттєвим, якщо взагалі відсутній захід контролю, який би покривав певний ризик або захід контролю здійснюється, але не визначений у внутрішніх документах;

- недолік операційної ефективності (недолік виконання) заходів контролю має місце коли захід контролю з ефективним дизайном виконується не у відповідності з передбаченою процедурою або виконавець контролю не володіє необхідними знаннями і компетенціями для його ефективного виконання.

Причинами виникнення недоліків можуть бути:

- відсутність належної взаємодії між підрозділами;
- навмисне порушення (дія/бездіяльність);
- недостатня регламентація заходів контролю;
- невідповідна кваліфікація працівників, некомпетентність;
- відсутність відповідного рівня автоматизації процесів (високий відсоток ручного опрацювання даних);
- зниження виконавської дисципліни;
- інші.

Наявність недоліків заходів контролю не завжди має негативний вплив на процес. Для цього необхідно встановити наявність зв'язку між недоліками і їх наслідками. Тому на етапі тестування по суті внутрішній аудитор має також встановити: «чи призводить недолік заходу контролю до невідповідностей/ порушень здійснених операцій?». В подальшому необхідно встановити повний ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків від недоліку системи внутрішнього контролю чи процесу до реалізованого ризику і навпаки.

Після того, як всі тестування проведені, а внутрішній аудитор завершив оцінку знахідок, йому необхідно оцінити результати тестування, давши відповіді на питання:

- «чи досягнуто цілей тестування?»;
- «чи є аудиторські знахідки суттєвими?»;
- «які висновки можна зробити за наявними результатами?»;

- «які причини недоліків та, які коригувальні заходи можна порекомендувати?».

Внутрішній аудитор повинен мати на увазі, що рекомендації із створення й оптимізації діючої системи, зокрема в частині заходів контролю, повинні бути обґрунтовані з точки зору вартісного аналізу «вигода – витрати». У випадку функціонування декількох заходів контролю, спрямованих на управління одним ризиком чи пов'язаними ризиками, необхідно провести оцінку різних варіантів застосування заходів контролю для виключення зайвих (дублюючих) заходів. При цьому доцільно співставляти вартість запровадження і функціонування заходу контролю з вартістю наслідків реалізованого ризику з урахуванням ймовірності повторення настання негативних подій. Це означає, що внутрішньому аудитору варто уникати створення «контролю заради контролю», а також не забувати про те, що рекомендації можуть стосуватися також і перегляду або відміни зайвих заходів контролю, які не працюють на практиці.

Рекомендації щодо запровадження кожного нового заходу контролю чи зміни заходу контролю, який вже існує, внутрішній аудитор має розробляти паралельно з проведенням тестування. Це дасть можливість спланувати і провести додаткові аудиторські процедури, направлені на уточнення рекомендацій. Коли аудитор приступає до написання звіту, проводити додаткові процедури вже пізно та на вважається доцільним.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено узагальнення та розв'язано науково-практичне завдання, що полягає в удосконаленні організаційних, методичних та практичних положень з обліку та аудиту довгострокової дебіторської заборгованості у сільськогосподарських підприємствах. Проведене дослідження дало змогу сформулювати висновки, що підтверджують розв'язання завдань відповідно до поставленої мети.

1. Дебіторська заборгованість, відноситься до непохідних фінансових активів, які не котируються на активному фінансовому ринку, оскільки не мають фіксованого або визначеного платежу. Виходячи з цього, при формулюванні визначення категорії дебіторська заборгованість (Accounts receivable, Receivables), необхідно пам'ятати, що дебіторська заборгованість, як облікова категорія визнається фінансовим інструментом.

Якщо розглядати дебіторську заборгованість з економічної точки зору - то це актив, а з юридичної точки зору – це право на отримання економічної вигоди, тобто право на отримання постачальником плати, за щось. З метою забезпечення достатніх умов управління власним майном, суб'єкт повинен поєднувати економічний та юридичний підхід, поряд з цим він повинен вміти розрізняти у своїй підприємницькій діяльності економічний та юридичний зміст дебіторської заборгованості.

2. З метою успішного вирішення управлінських задач які стоять перед менеджментом підприємства, необхідно сформулювати таке інформаційне забезпечення, яке дозволить ідентифікувати інформаційні потреби, оцінити спроможність їх фактично задовольнити за рахунок наявних облікових систем. В системі управління підприємством фінансовий облік довгострокової дебіторської заборгованості здійснюється з моменту підписання договору. Відповідно складовими фінансового обліку довгострокової заборгованості є первинний, поточний та узагальнюючий облік. Бухгалтерські записи формуються лише в

момент переходу права власності на товари, підставою для здійснення яких є первинні документи.

3. Графік документообігу розроблений та затверджений в установленому порядку вважається початком управлінського обліку в системі інформаційного забезпечення обліку заборгованості, оскільки його дані в частині дебіторської заборгованості готуються для внутрішніх користувачів з метою управління господарюючим суб'єктом.

4. З метою встановлення наукового інтересу до питань виникнення дебіторської заборгованості та її оптимізації, нами було здійснено спробу провести аналіз активності пошукових запитів в мережі Інтернет за тематикою дебіторської та кредиторської заборгованості за допомогою програмного продукту Google Trends. Як показують результати, до дебіторської заборгованості за останні 5 років, в Україні спостерігається значно більший інтерес, це пов'язано з менеджментом підприємства, який має більшу зацікавленість в реалізації принципів управління саме дебіторською заборгованістю.

5. Об'єктом дослідження при виконанні кваліфікаційної роботи було обрано товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма «Хвиля» Краснопільського (з 2020 року Сумського району) району Сумської області.

Аналізуючи склад та структуру активів товариства, слід відмітити, що вона в повній мірі відповідає основному напрямку діяльності та спеціалізації, яка склалася. Відповідно даних Звіту про сукупний дохід підприємства по всіх показниках спостерігається позитивна тенденція, зростання валового прибутку відбулося майже у 2 рази, а фінансовий результат від звичайної діяльності зріс у 3 рази. Рівень рентабельності виробництва у 2021 році сягнув позначки 63,0 %, проти 37,4% у базисному році. Чистий прибуток склав на кінець року 38518,0 тис. грн.

6. З метою забезпечення організації ведення бухгалтерського обліку в товаристві наказом керівника створена бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером - Герман Юлія Олександрівна. Товариство для ведення бухгалтерського обліку використовує програму «1С: Підприємство». Система

програм «1С:Підприємство» призначена для вирішення широкого спектру завдань автоматизації обліку та управління, що стоять перед сучасними підприємствами. Програмний продукт дозволяє формувати інформаційні потоки, як в цілому по рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість», так і окремо по відповідних субрахунках.

7. На досліджуваному підприємстві відсутня облікова політика, а це в свою чергу, не сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних, має негативний вплив в цілому на ефективність управління діяльністю підприємством. Облікова політика підприємства, це не просто сукупність способів ведення обліку, але й вибір методики обліку, це управління обліком, «інструмент, який дає можливість поєднувати вимоги державного регулювання та власний вибір підприємства в питаннях організації та ведення бухгалтерського обліку». В роботі узагальнено та наглядно представлено вплив облікової політики на кінцеві результати діяльності суб'єкта.

8. Програмний продукт «Business Automation Software (BAS) Бухгалтерія» призначений для автоматизації бухгалтерського і податкового обліку, зокрема й підготовки обов'язкової (регламентованої) звітності, в організаціях, що здійснюють будь-які види комерційної діяльності: гуртову і роздрібну торгівлю, комісійну торгівлю (включно з субкомісією), надання послуг, виробництво тощо. Бухгалтерський та податковий облік ведеться відповідно до діючого законодавства України.

9. Внутрішній контроль, це процес за допомогою якого, здійснюється постійний вплив на об'єкти через відслідковування відхилень та корегування управлінських рішень задля приведення фактичного стану об'єктів до бажаного, при цьому він може бути організований за допомогою різних способів.

Служба внутрішнього аудиту, виступає проміжним осередком між структурними підрозділами та користувачами інформації, її роль полягає у перевірці всіх бізнес-процесів діяльності, підготовка рекомендацій власнику (керівнику) підприємства щодо усунення виявлених недоліків.

10. Якісне управління дебіторською заборгованістю дасть можливість своєчасно поповнювати обігові кошти суб'єкта господарювання, при цьому потрібно пам'ятати, що лише комплексне супроводження даного виду заборгованості, в якому будуть приймати участь всі служби та власники (керівництво) підприємства.

Виходячи з цього, ми рекомендуємо проводити комплексний аналіз дебіторської заборгованості, який умовно поділений нами на п'ять функціонально пов'язаних між собою етапів.

11. Основною метою аналізу дебіторської заборгованості – визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення підприємством операцій з дебіторами, якість дебіторської заборгованості по узагальнюючих та часткових показниках, виявлення факторів і встановлення причин їх змін.

В Додатках А та Б до кваліфікаційної роботи узагальнено методичні вказівки щодо розрахунку показників ділової активності та платоспроможності підприємства, зокрема визначено безпосередньо показники які їх характеризують, методика розрахунку, обґрунтовано доцільність практичного використання та порогові значення показників.

Ключовим показником ділової активності суб'єкта господарювання є оборотність дебіторської заборгованості, який наглядно показує скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед нашим підприємством.

Результати розрахунку надані в роботі, показують зниження зазначеного показника за досліджує мий період із 10,4 у 2019 році до 4,9 у звітному році. Це говорить, про збільшення терміну (періоду) погашення заборгованості, по раках 2019 рік – 34,5 днів, 2020 рік – 10,9 днів, 2021 рік – 72,3 дня.

За даними розрахованих показників платоспроможності лише загальний показник платоспроможності товариства у звітному році нижче оптимального значення, та становить 0,69 при пороговому показнику не менше 1. Коефіцієнт «критичної оцінки» у 2019-2020 роках був дещо нижче від рекомендованого значення, лише у 2021 році він досяг та перевищив допустиме значення майже у три рази. За розрахунками підприємство в змозі самостійно, за рахунок власного

капіталу фінансувати оборотні активи. На сьогодні наукове співтовариство має різні думки щодо аналізу дебіторської заборгованості у процесі прийняття управлінських рішень.

12. Кредитна політика підприємства суттєво впливає на процес управління дебіторами, тому менеджмент має формувати її на оптимальному рівні, це означає що ліквідність та прибутковість в даному випадку повинні бути рівними. При цьому важливо, знайти точку балансу між ліберальними та жорсткими (суворими) методами спонукання до погашення дебіторської заборгованості.

На відміну від внутрішніх чинників, які залежать перш за все від професіоналізму менеджменту та працівників внутрішньої служби аудиту, зовнішні чинники можна лише констатувати, але не можливо на них впливати з позиції окремо взятого підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамовська В.С. Удосконалення обліку довгострокової дебіторської заборгованості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_1_2016ua/3.pdf
2. Боярко І.М. Оптимізація дебіторської заборгованості підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. №9. С. 19-25.
3. Бержанір І.А. Особливості організації та напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Випуск 18 (2). С. 15-23.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року №8073-X (у редакції Законів №2685-IX, 2690-IX від 6 листопада 2022 року)./ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Кононенко Л.В., Сисоліна Н.П., Юрченко О.В. Управління дебіторською заборгованістю: сучасний стан, проблеми, перспективи, інформаційне забезпечення. *Економічний простір*. 2021. №166. С. 104-109.
6. Костюнік О.В., Турова Л.Л., Ковтуненко В.М. Шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2016. №6. С. 29-31.
7. Кучеркова С.О. Вдосконалення інформаційного забезпечення обліку дебіторської заборгованості. URL: <https://magazine.faaaf.org.ua/vdoskonalennya-informaciynogo-zabezpechennya-obliku-debitorskoi-zaborgovanosti.html>
8. Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (ІЕС/ ISO 31010:2009 IDT): ДСТУ ІЕС/ ISO 31010:2013 – Київ.: Мінекономрозвитку України, 2015. 73 с.
9. Мулик Т.О. Аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Агросвіт*. 2022. №9-10. С. 69-78
10. Мулик Т.О., Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №1. С. 146-160.

11. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 29 грудня 2000 року №356 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 21 липня 2021 року №408). / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0408201-21#Text>

12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 року №73 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 9 липня 2021 року №385). / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 року №237 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 29 вересня 2020 року №588). / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>

14. Одношевна О.О. Шляхи вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 16. С.946-949.

15. Олійник С.О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Журнал науковий огляд*. 2018. № 5(48). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/1559/1638>

16. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року №996-XIV (у редакції Закону №2435-IX від 19 липня 2022 року). / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

17. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про застосування: наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року №291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 26 травня 2022 року №148).

/Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

18. Про затвердження Зразка форми акта (довідки) документальної планової/позапланової перевірки податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, та Методичних рекомендацій щодо оформлення матеріалів документальних перевірок: наказ Державної фіскальної служби України від 1 червня 2017 року №396 (із змінами і доповненнями внесеними наказом Державної фіскальної служби України від 8 травня 2019 року №358). /Державна фіскальна служба України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0396872-17#Text>.

19. Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків: наказ Міністерства фінансів України від 20 серпня 2015 року №727 (у редакції наказу №0036-22 від 25 січня 2022 року)./Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-15#n19>

20. Попова В.Д., Кузь В.І. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю суб'єкта господарювання. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 4(21). С. 104-109.

21. Пугаченко О.Б., Зарудна Н.Я. Внутрішній контроль порядку відображення в обліку дебіторської заборгованості. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск №37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1244>

22. Рунчева Н.В., Колесник Н.В. Дебіторська заборгованість: шляхи запобігання й оптимізація стягнення. URL: https://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/30_0.pd

23. Стандарти внутрішнього аудиту: наказ Міністерства фінансів України від 4 жовтня 2011 року №1247 (у редакції наказу від 14 серпня 2019 року №344). /<https://www.mof.gov.ua/uk>

24. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2022. Випуск №2(88). С. 116-125. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37945/Dub_2022_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

25. Тирінов А.В. Сутність дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*. 2019. URL: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/21868/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_4.pdf

26. Управління дебіторською заборгованістю у сільськогосподарських підприємствах: фінансово-обліковий аспект: монографія / А.С. Даниленко, О.М. Варченко, І.В. Свиноус та ін.; за ред. О.М. Варченко. К.: 2019. 288 с.

27. Ценклер Н.І., Кватирка П.Б. Вдосконалення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості та їх значення в підвищенні контрольно-аналітичної функції обліку. URL: <http://www.nbu.ua/portal/statti/9.htm>.

28. Чорненька О.Б. Напрями вдосконалення обліку дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємствах. *ECONOMIC SCIENCES: SCIENTIFIC PAPERS*. 2016. №2(53). С. 259-269

29. Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 9 «Finansovi instrumenty»: Mizhnarodnyi dokument u redaktsii from 01.01.2012. [Online]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_016

30. Yelisseyeva, O., Belozertsev, V. (2021). Receivables Management and Factors Influencing its Quality. *European Journal of Management Issues*, 29(1), 3-11. URL: <https://doi.org/10.15421/192101>

31. Aggarwal, K., Tyagi, A. K. (2018). Inventory and credit decisions under inflationary conditions with inflation induced bad-debts. *International Journal of Operations Research and Information Systems*, 9(3), 52-76. URL: <https://doi.org/10.4018/ijoris.2018070103>.

32. Hirst D.E. Audit Analytical Procedures: A Field Investigation / D.E. Hirst, L. Koonce [Электронный ресурс]. URL http://lib.cufe.edu.cn/upload_files/other/4_20140522023710_9.pdf.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК

Методичні вказівки для розрахунку показників ділової активності
підприємства в частині дебіторської заборгованості

Показник	Розрахунок	Обґрунтування доцільності практичного використання
Оборотність дебіторської заборгованості	Ділення величини чистої виручки від реалізації на середньорічну суму дебіторської заборгованості	Демонструє скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед підприємством
Період погашення	Шляхом ділення 360 днів на оборотність дебіторської заборгованості	Варто порівнювати із значеннями конкурентів (для порівняння варто обрати підприємства, наприклад - за критерієм вартості активів). Доцільно розглядати значення показника у динаміці.
Частка заборгованості дебіторів у загальному обсязі поточних активів підприємства, %	Шляхом ділення величини дебіторської заборгованості на поточні активи підприємства та помноживши на 100%.	Значення показника дає змогу оцінити питому вагу дебіторської заборгованості в частині всіх поточних активів, рівень її динаміку протягом досліджуваного періоду. Чим вище показник, тим менш мобільною є структура майна підприємства.
Частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості, %	Шляхом ділення сумнівної дебіторської заборгованості на загальний показник дебіторської заборгованості та помноживши на 100%.	Збільшення частки сумнівних боргів, свідчить про виникнення проблеми несплати і потребує прийняття невідкладних управлінських рішень.
Співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської	Дебіторська заборгованість поділена на суму кредиторської заборгованості	Значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, створює ризик зменшення фінансової стійкості підприємства.

Джерело: узагальнено автором

ДОДАТОК

Методичні вказівки для розрахунку показників платоспроможності суб'єкта
господарювання

Показник	Методика розрахунку	Порогове значення
Загальний показник платоспроможності	$(A1 + 0,5A2 + 0,3A3)/(П1 + 0,5П2 + 0,3П3)$	не менше 1
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Грошові кошти + Короткострокові фінансові інвестиції)/Поточні зобов'язання	0,2 і більше
Коефіцієнт «критичної оцінки»	(Грошові кошти + Поточні фінансові інвестиції + Короткострокова дебіторська заборгованість)/Поточні зобов'язання	не менше 1 (допускається в межах 0,7-0,8)
Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи/Поточні зобов'язання	2-3,5
Частка оборотних грошових коштів в активах	Оборотні грошові кошти/Валюту балансу	> 0,5
Коефіцієнт забезпечення власним капіталом	(Власний капітал – Необоротні активи)/Оборотні активи	>0,1

Джерело: узагальнено автором